

Лезги Газет

Жуwan Ватан, ватанэгълияр,
дидед чал хуъх!

1920-йисалай акъатзава

N 33 (10990) хемис 19-август, 2021-йис WWW.LEZGIGAZET.RU

Къимет “Дагпечатдин” киоскрай - 16 манат

Цийи мумкинвилерин чешме

Агъмад МАГЬМУДОВ

17-августдиз Дагъустандин умъмурда лишанлу вакъия къиле фена: къве сеферда Советрин Союздин Игит Амет-Хан Султанан тварунихъ галай Махачъкаладин “Уташ” аэропортуна цийи терминал кардик акатна.

“Лезги газетдиз” РД-дин Кыилин пресс-куллугъди хабар гайвал, и вакъиадиз тапукъарнавай мярекатда республикадин Кыилин везифаяр вахтуналди тамамарзай Сергей Меликовани Урусатдин транспортдин министрдин заместитель Игорь Чалика иштиракна.

Вичин раҳунра Сергей Меликова къейд авурул, и вакъиадизъ Дагъуларин улкве патал еке метлеб ава. “Уташ” Урусатдин виридалайни къибле аэропорт я. Адахъ транзитдин жигъетдай еке мумкинвилер ава. Аэропорт вилик тухуни, санлай къачурла, вире республика вилик финиз, регионрин арада авай, къецепатан улквейрихъ галаз экономикадин рекъяр хуззвай амадагвилин алакъяр мягъем хуънин тъсирда”, - лагъана Дагъустандин Кыили.

Адан фикирдалди, республикада виликдай авайдалай гужлу терминал ахъюнин месэлэ фадлай веревирдзивай. Са шумуд иисан тежибади къалурзивайвал, икъван чавалди аэропортунихъ авай гужлувал, мумкинвилер тъмил тир. И карди аэропортуни къвалах вилик финиз къец гузтай, къулай шарттар тъмил хуънини пассажирин патай наразивилерни жезвай.

“Веревирд ийизвай месэлэ гъялун патал аэропортуни гилан ва виликан регбери газф къуватар серфна. Къе сенатор Сулейман Керимован, улкведен транспортдин министрстводин, Росавиациядин къивелбурун тъварарихъ развили гафар лугъун кутугнава. Алай иисан апрелдин ваца и терминал авай гъалдихъ галаз

мукъувай таниш хъайи РФ-дин Гъукуматдин Председатель Михаил Мишустинан тъварни къун тавуна жедач. Чак шадвал кутазвай кар ам я хъи, цийи терминал технический, инновацийин рекъерай алай аямдин вири истиемишнан вилив хвена туль-къурнава. И кардик пай кутунвай эцигунардайбуруз, инженериз, техникриз, вири пешекариз заз сагърай лугъуз кланзава. Терминал себеб яз аэропортуна пассажирин арада нубатар хуунин вилик пад къаз, къулайвилер пара жедайдак за умуд кутазва”, - алава хъувуна С.Меликова.

Республикадин Кыилин гафарай гъакини малум хъайвал, Дагъустан яшайишдинни экономикадин рекъяр вилик финин еришар мадни йигин хун патал аэропортуна дегишивилер инлай къулухнин къиле фидайвал я. Риқлен хкин, Махачъкаладин аэропорт Цийикла түххкъур хъувуниз талукъ месэлэяр Федерациидин Советдин пленарный заседанидлни веревирднай. Яни и кардиз федеральный дережада аваз фикир гузва.

Вичин нубатда, Игорь Чалика Дагъустандин Кыилин, Гъукуматдин иштиракивални аваз РФ-дин транспортдин министрводи къилиз акъуднавай проект вири дагъустанийиз мубаракна.

“Цийи терминал сифте нубатда республикадин агъалияр ва иниз къвvezvay мугъманар патал ахъйнава. Международный авиалинийрикай менфят къачувай пассажирин къадар тахминан пуд сеферда газф жеда. Им гъвечи рекъем туш. И карди республикадин бюджетдизни алаба таъватар гъида. Нетижада чавай къенепатан ва международный туризм вилик тухунин месэлени гъялиз жеда. И карди лагъайтла, гъам республика, гъамни санлай вире улкведа яшайишдинни экономикадин жигъетдай гъалар хъсан хуънин тъсирда”, - къейдна И.Чалика.

“Махачъкаладин аэропорт” АО-дин генеральный директор Саид Рамазанова

хиве къурвал, Дагъустанда гражданвилин авиаия арадал атайдалай инихъ аэропортуна ихътин дережадин мярекат сад лагъай сеферда къиле фенва. Ада цийи терминал арадал гъуник пай кутур вири буруз саърай лагъана.

Терминал эцигиз 2016-йисуз гатлуннай. Технический рекъяр авай мумкинвилер фикирда къуртла, ихътин терминал Кеферпатаан Кавказда сад лагъайди я. Адан майданди 11 агъзур кв. метр тешкилзава. Иисан къене юкъван гъисабадлди 300 агъзур кас къабулдай къуват ава. Са сяддин къене 190 пассажир къабулиз жезва. Къульнедав гекъигайла, и делил пуд сеферда артух хъанва. Maxsus 10 кабинада самолетра ақъахздавай агъалийрин паспортар ахтармишда. Къейдзивайвал, “Терминал Б” эцигунин ва ам герек заттаралди таъминарунин къвалахриз “Махачъкаладин аэропорт” АО-ди 1,5 млрд манатдив агакъна хусуси инвестицияр чара авунва.

Цийи терминалдин агълкъурикай сад ам я хъи, эгер виликдай самолетра аваз республикадин къецепатаз физвай ва элкъвена хкъvezvay пассажирар нубатралди къабулзивайтла (яни сифте сад лагъайбур, ахла - мулькубур), гила абуруз вирида нубатар авачиз санал къулугъиз жеда.

Къейд ийин хъи, алай вахтуnda Махачъкаладин аэропортуни къецепатан пуд улкведиз фидай мумкинвал ава: Түркиядиз, Сад хъанвай Арабрин Эмирратриз ва Къазахстандиз. Саид Рамазанов гафаралди, цийи терминал себеб яз и сияйдик гъакин Израиль, Азербайжан, Къиргъизия, Иран, Китай, Узбекистан акатда. Къевдай иисуз лагъайтла, Дагъустандин меркездин аэропортуни майдандилай самолетри, санлай къачурла, къецепатан 40 улкведиз лув гудайвал я.

Мярекатдин эхирдай Сергей Меликова терминал эцигунин карда иштиракай са жерге юлдашрив. Дагъустандин Кыилин патай развили чарап вахкана.

Бутхуъръуз савкъат

Стал Сулейманан райондин администрациядин пресс-куллугъди хабар гайвал, меценатри Бутхуъре къелдай 60 чка авай мектеб ва гъа къадар аялар патал ясли-бахча эцигдайвал я. Проект къилиз акъудун патал 200 миллион манатдилай виниз такъатар харжда.

Лагъана къланда, Бутхуърун мектеб райондин аварийный гъалда авай къадакай сад я. Аялрин баҳчадикай рахайтла, ам и ва патарив гвай хърера ерли авач. Къейд ийин хъи, алай вахтуnda чадин агъалийрин къадар 450-даг агакънава. Бутхуър Шихидхуърун администрациядик акатзава.

Мектеб ва аялрин баҳчадикай эцигун патал чил чара авунва. Проектдин сметадин документацияни гъазурна ақылттарнава.

Стал Сулейманан райондин къили Нариман Абдулмуталибова Инстаграмда авай вичин акаунтада къейднавайвал, Бутхуъре мектебни аялрин баҳчадикай эцигуниз пулдин такъатар ахъязавайди меценат Сулейман Керимован умъмурдин юлдаш Фирузза Назимовна я.

Къейд ийин хъи, объектар эцигун патал райондин администрацияди меценатрихъ галаз санал государстводин программада иштиракдайвал я.

Нумрадай къела:

ЖЕМИЯТ

Хаталу тегъуын

Наркоманиядин, ички ишлемешунин, ягъсузвилин рекъе авайбурун лап чехи пай жегъилар я. Абуру анаша, марихуана, спайс, героин, трамал, “лирика” ва метадон ишлемешава, ички хъвазва. Бязибуру, тетрапгин ва медицинадин къуватлу маса дарманар какадарна, чипин беденриз рапар язава.

► 3

ЯШАЙИШ

Умуми тал

Зи фикирдалди, Дагъустандын хизандин институт мягъемаруниз гузвой фикир артухарун лазим я. Жегъилрин арада - мектеббра, вузра дүньяядин винел хизандилай багъя замл авач лугъудай фикир гужлу авуна къланда. Чирвилер гузвой программайрик хизандин институтдиз талукъ предмет кутуртла, мадни хъсан я.

► 4

СЕНЯТКАРВАЛ

Ахъцегирин гамар. Тарих

Лезгийрин гамар хрунин сеняткарвал Дағъустандын сенятдани ава, амма маса халкъарин дегишивилер күхтунвай нехишра. Суъретчийри чи ийкъарани, къульнэ гамарин нехишилай чешнэ къаҷуз, цийи чешнэяр арадал гъизва. Анжак, чи фикирдалди, абурухъ къадим нехиширихъ хътин эфзелвал авач.

► 5

ЭКОНОМИКА

Шазандалай газф

Виридалайни газф къадар техил Хасавюрт районда къватлана. Ина тахминан 17 агъзур гектардай 42 агъзур тонн вахчунава. Къевд лагъай чадал Къарабудаҳкент район ала. Ина 9800 гектардай 22,3 агъзур тонн къватлана. Гульгъульна гъар сада 20 агъзур тонн бегъер вахчунавай Ногъай ва Къизляр районар ава.

► 7

ОБРАЗОВАНИЕ

Месэлэяр гъял тавунмаз...

Муаллимдин мажибрин месэладиз талукъ яз къейд ийин хъи, Росстатдин 2019-йисуз гегъенен майданра аваз къиле тухвай ахтармишунри ачуҳарайвал, улкведа образованидин хилен гъар вад лагъай работнидин мажиб 15 агъзур манатдилай тимил тир.

► 8

ТАРИХ

Хуърерал чан гъикI хика?

Чи дагълух хърера, саки виринра, гъелелиг кардик кумайбур чеб 1936-1938-йисара колхозри эцигай күльгъене төвлөйрүз ухшар мектебар я. Культурадин, медицинадин идарайрани абурулай артух дөрежада авач. Спортидинни сагъламавал мягъемардай идарайрикай зун гъич раҳазвач. Тупларалди гъисабиз жеда абурун къадар.

► 10

Ківалахдиз къимет гана

Агъмед МАГЬМУДОВ

“Лезги газетдиз” Дагъустандин Къилин пресс-къуллугъди хабар гайивал, 16-августдиз Сергей Меликов коронавирусдиз акси рапар ягъун патал Махачкъалада Е.Исинбаевдин тварунихъ галай стадиондал кардик кутунвай пунктунизд фена. Республикадин Къили пунктуни мумкин-вилериз къимет гана ва медицинадин къуллугчирхъ, волонтерихъ, рапар ягъиз атанвайбу-рухъ галаз рахана.

Рикел хин, инаг коронавирусдиз акси рапар ягъунин къвалах вилик тухун патал са вацран вилик ахъайнай. Икъан къене ина 1500 касдивай рапар ягъиз жеда. Чкадал медицинадин къуллугчирхъ ибарат мобильный 5 дестеди ва ДГМУ-дин студент-риволонтери къвалахда. Пункт дарманар хүн, рапар ягъун патал герек къвезвай вири техникадалди таъминарнава.

РД-дин здравоохраненидин министр Татьяна Беляевадин гафаралди, къвалах менфятлудаказ тешкилун патал пунктуна пуд зона арадал гънава: вилив хузвай, регистрация ийизвай ва рапар язай чаяр. Ихтиян къайдади нубатар, рапар ягъиз

атанвайбурун патай наразивилер хунийн вилик пад къаз къумеказа.

Авай делилралди, къенин йикъалди и пункту-на саки 2 агъзур касди тегъуындиз акси рапар янава.

Рикел хин, коронавирусдиз акси рапар ягъун патал Дагъустанда къенин юкъуз 144 пункт кардик кутунва.

Гъя и юкъуз Сергей Меликов Махачкъала ше-гъердин клиникадин духтурханадизни фена. Ина Дагъустандин Къил коронавирус акатнавайбур са-

гъар хуувун патал тешкилнавай шартлахихъ галас таниш хъана, раб-дарман бес къадарда авани, авачни ахтармишна, духтуррихъ галаз рахана.

Мубаракрай!

И икъара Дагъустандин жемиятдинни сиясатдин дарги чалал акъатзавай “ЗАМАНА” газетдин 100-йис тамам хънава. “Лезги газетдин” редакциядин колективи чи къелемдин дустстариз, вири дарги халкъдиз и лишианлу вакъиа риклини сидкыидай мубаракзана. Редакциядин къуллугчирхъ яратмишунрин рекье мадни еке агалкъунар хъун чи мурад я!

Тарихдай малум тирвал, дарги чалал сад лагъай газет 1921-йисан августдин вайра чандай акъатна. Сад лагъай редактордин везифаляр Сергокъала райондин Вини Махарги хуярый тир Мегъамед Гъасанова тамамарна.

Жуэреба-жусыре йисара газетдин твар са шумуд сеферда дегии хъана: “Дагъистанна Мухтарият”, “Шура Дагъистан”, “Дарккван”, “Дарган” ва масабур. Къилин редакторар яз къвалахбурун арада дарги халкъдин тарихда къетлен гел тунвай Мегъамед Далгат, Хизри Сулейманов, Ибрагим Багомаев, Дагъустандин халкъдин писатель Азъмедин Абубакар, Абдулла Вагыдов, Мегъамед Мегъамедов, Гъазимегъамед Юсупов ва масабур авай. 2012-йисалай “Замана” газетдиз Арсен Гъазимегъамедович Юсупова регъбервал гузва.

Алай вахтунда “Замана” газет, “Лезги газет” хъиз, гъафтеда садра (хемис юкъуз) чандай акъатзана. Тираж 3520 экземплярыз барабар я.

Коронавирус: эхиримжи рекъемар

РД-дин Роспотребнадзордин делилралди, 18-августдиз Дагъустанда коронавирус актабурун къадар 45 311-дав агадынавай. Эхиримжи юкъуз коронавирус актайды 195 кас дүйздал ақыдана.

Гъя са вахтунда духтуррилай начагъ хъайи 40 477 кас (эхиримжи юкъуз - 211) сагъар хъийиз алакънава. Санлай къачурла, республикада 2 634 181 кас ахтармишнава. 3833 кас, амайбурукай чара авуна (изоляция), къвалера ава. Дагъустанда коронавирусдик 2034 (эхиримжи юкъуз - 18) кас къена.

С.П.Гъейбатов

Яргъалди чүгүр залан азардикди ийкъара машгүр хирург, илимрин доктор, профессор, дүньяядын хирургирин ассоциациядин член, Нью-Йоркдин илимрин академиядин академик Салигъ Пиралиевич Гъейбатов рагъметдиз фена.

С.П.Гъейбатов 1936-йисуз Докъузпара райондин Миграгъ-Къазмайрин хууре дидедиз хъана. Миграгъя юкъван школа, Махачкъала да Дагъустандин госмединститут акъалттарна (1958-йис).

Гъя са вахтунда вичин чирвилерни хажна. Сифтедай Докъузпара районда, Мегъарамдукъурьун къилин санэпидемиологвиле, ахпа Избербашдин больницаца жергедин духтур яз зөгъмет чүгүр жегъилди 1960-йисуз Махачкъаладиз хтаны, вичи күтаягъя институтуда дүньяядын машгүр алым, профессор Р.П.Аскерханован гыллик илимдинин ахтармишунрин къвалахар бегъемарна. 1971-йисуз илимрин кандидатвиле, 1985-йисуз докторвиле дин диссертацияр хвена. Алимди сифте яз инсандин чулав лекъинин ва ивидин дамаррин азарар сагъарунин цийи рекъер, жуэрэяр теклифна. Хирургди сагъусуз, умудсуз хънавай вишералди инсанриз цийи умумър ва умудар хгана.

Салигъ Пиралиевичин илимдин къвалахриз, адан цийи теклифриз дүньядин майданда виниз тир къимет гана. Алатай асирдин 90-йисарин эвэлра ам винидихъ твар къунвай академиядин академиквиле, Н.И.Пирогован тварунихъ галай дүньядин хирургирин ассоциациядин членвиле къабулна. Алимдин илимдин хейлин къвалахар (абур 300-лай газа) дүньядин газа чалалриз таркума авунва, абурукай илимда мен-

фят къачузва. Ам жуэреба-жуэрэ шеърьера къиле фейи международны са жерге конференцийирин иштиракчи тир.

Алимдин агалкъунризи чи республикадани виниз тир къимет гана: ам “Дагъустан Республикадин илимдин лайхху деятели” лагъай гъуреметдин тварциз, Чехи Петрдин медалдиз ва маса шабагъриз лайхху хъана.

С.П.Гъейбатован твар “Россиядин лап хъсан хирургар”, “Дуньядын хъсан 100 хирург” ктабра гътнава. 1994-йисуз Дагъустандин телевидениди адакай фильм лентиниз къачуна.

Рагъметлудан хизанда вичелай гъерий мад 4 кас духтурар (уымурдин юлдаш, къве руш ва хва) ава. Хци бубадин рехъ давамарзва.

Чна, дериндай хажалат чүгүнви, рагъметлудан хизанриз багърийриз, мукъва-къилийриз, ярар-дустариз, вири миграшвириз башсагълугъвал гузва.

Салигъ Пиралиевичин экъу къамат чи риклер амуъкда.

“ЛЕЗГИ ГАЗЕТДИН” редакциядин коллектив.

Д.Ж.Мегътиханов

1967-йисуз Д.Мегътиханова Москвадин 2-мединститутда ортопедиядин травматологиядин хилерай илимдин кандидатвиле диссертация хвена. Дагъустандиз хтана, мад гъя вичи къелай институтда къвалах давамарна. Вири йисара адакай кафедрадин доцент хъана.

Саки 20 йисуз Д.Мегътиханов РД-дин травмотологиядин ортопедиядин илимдин методикадин обществодин къиле авай. Алимдуктур РД-дин Минздравдин штатдик квачир къилин травматолог тир.

Адан къелемдикай 120-дав агадын къвалахар хкатна. Цийи пуд заты гъазурунис лап хийирлу 27 теклиф гуниз талуу маҳсус патентар къачуна.

Далгат Жамалудиновичан яргъалди йисарин гъакъисагъ зөгъмет адаа “РД-дин лайхху деятели” лагъай гъуреметдин твар, “Зегъметдин ветеран”, “Баркалду зегъметдин ветеран” Чехи Петрдин тварунихъ галай, “Дагомедакадемиядин виллик лайхху вилерай”, “РД-дин здравоохраненидин виллик лайхху вилерай” медалар, маса шабагъар гуналди къейднава.

Алим бубадин кар адан хва Мурада давамарзва.

Чна рагъметлудан хизанриз багърийриз, мукъва-къилийриз, дериндай хажалат чүгүнви, башсагълугъвал гузва. Далгат Жамалудиновичан экъу къамат чи риклер амуъкда.

“ЛЕЗГИ ГАЗЕТДИН” редакциядин коллектив.

Веревирдер

Мердали ЖАЛИЛОВ,
литературадин отделдин редактор

Сечкийрин вахт мукъва жердавай адетдин чи инсанрин риклерик акатзай гъалаба екеди я. Низ гуда сес? Низ гудач?..

Ихтин сулар регъят-бур яз амач. Са вахтара, зи ихтилат социализмдин дөвирдикай физва, Верховный Советдиз ва гъакл-

ни чайкирин советизни депутатарвиле хяжавай кандидатрин сияътар, шикилар, абурун биографияр, вуж я, вуж туш, гына квалификация, вучтин алакъунар ава, вучтин тапшургъяр адаа гуз жедатла - вири лайихлуви-лер вирибуруз аквадайбур тир. Чөхүү стенд-рал, еке гъарфараалди хъяна, акъуддай. Лу-гъун чна, бязи вахтара Дагъустандин патай къалурзай кандидатар Москвада ва я ма-санрани важиблу къулугъярал алайбур жезвай. Гычаварани, гележегдин чи депутат вужтла, гынай ятла вирибуруз чирзаяв. Ам вични, чиниз атана, сечкичийрихъ галаз гу-рьушмиш жедат...

Бес гила? Сечкийрин адетар (къланунар) ерли фикирдиз гъиз тежербур хъяна.

Кылдин кандидатарни, са гъихъитин ятла партиярни, са гъихъитин ятла дестеярни еке бяльсерик экечінавас къалурда... Амма гъакъыкни кандидат вуж ятла, я чир жен, я тежен...

Низ сес гуда?

Пара вахтара, са шумуд сеферда хяжайиз, чиц собранийра яргъалди чкаяр къаз-вай депутатарни гынай я, вужар я ерли чир жезвайди туш. Ячини, чун күн депутатар, квезд къулугъяралай буя лагъана, са жувердани къалурда. Гуя депутат халкъдин арада хъун гerek кар туш. Хаталу я!.. Низ?..

Халкъ алай чканни чин тийизвайбуруй халкъдин депутатар жедайди я жал?

Сечкийрин вахт алай дөвирда, са гын-сабзайвал, виридалайни хаталуди, эйбен-жерди хъяна. Сада-сад күдүн патал кардик кутан тийизвай жувердин къурукни чуруук амач. Сада-садан чандиз къаст ийизвай душишшар тымил яни?..

Вучиз депутатдин мандат (чар) икъван ширинди хъянватла? Яраб чи депутатиз халкъдиз къулугъядай гъакъван еке ашкы авайди я жал?.. Гыкъван абуру халкъдиз мукъва ятла, винидихъни лагъана. Депутатар къетлен гъеректар (женгера) тазвай маса себебар гзаф тирди якъин я. Депутатдин мандат парабуруз чин лап чулав ниятарни (мыхъни ниятар авайди ятла, садазни аквазмач) къилиз акъудун, гырекъера чеб хъун патал, запаб хъиз (маса гекъигун жагъизвач), герек жезва.

Гыихъитин тъвар-ван акъатай депутатар, бязи мэрар, губернаторар са арадилай лап еке таращчияр, угъиряр, бандитрин көрөт-рин кылар яз машъур жезва?.. Ихтин депутатар хъзвай собранийриз, гъатта Думадизни, ни ихтибарда?..

Зал и йикъара адетдин муаллимарни, алимарни, зун хътиң журналистарни, пенсиинерарни хейлинбур гъалтна. Парабуруз сечкийрин юғ мус ятла чизвач. “Чир хъана вучда? Вуж яи депутат, ви ихтибарлу кас? Низ вуну сес гуда?..” - ингэе, гыихъитин жавабар зав ахгакънатла.

Дугъриданни, гыи партия чи халкъдин, Ватандин халисан амадаг, руьт, вичин гуль-гульиз гульхулувлелди халкъдин дерин къатар къарагъядайди ятла?

Ватандин Чөхүү дяведа, адалай гульху-нини Компартиядин эвер гуриз чи халкъдари, саки вирибуру, “Эх!” лагъана жаваб ганай. Фейди я коммунистин гульхулиз гульхулувлелди ялваризни, ятаризни чи вирибуру... Къачурди я душманрин винел Чөхүү Галибалин!

Амма, Аллагъади яргъазрай, ахтин чедин имтигъянар мад атыйла, чи халкъар гыи пар-тиядин (гыи депутаттин) гульхулиз къа-

рагъдатла? Авани сада хъванни ахтин ихтибар ва инанишвал? Авачири гъатта исятда чал элкъенвай түгъвал лугъудай за-валдихъ галаз вирибуру садвиледи женг чуугун тавунай, гъатта гатун ва я хъультуун гъазурлухвилин бязи месэлэйр вахтунда гъя-лиз тахъунай, экономика, йисаралди санихъни юзан тийиз, алахъунай, улквела къайдасувилерин (наркоманияд, ичкабазвил, миллетбазвил, террориствил, чалкечирвил, акаалттай къайгъусувил, руьтсувилин ва икъл мадни) вилик пад къаз тахъунай аквазвачи? Гыкъван кузва? Гыкъван бат-мий жезва?..

Депутатарвиле чи «кандидатриз» ихтин кратчи обществода авайди ерли аквазвайди хъиз туш.

1991-йисалай инхъ алатнавай дөвирда чи республикадин Собранидин депутатаривай милли чылар хъунин кар алай са закон къа-булиз хъанач.

Рахаз, къабул тийизвай законрин (чилерин, ятарин, гъавадин, образовандин, культурадин ва икъл мадни) сияъ гуз жедач. Эгер халкъдин дуланажагъ гъакъынкъатда хъсанарзай са закон къабуллиз жезвайди туштла, герек яни ахтин собранини, гъакъл депутатарни? Гыя ихтин суландини, са фикирзайвал, акар субутзана хъи, чи цийи аямдин депутататар чеб чин къайгъударар, чин тухумдинин хизандин къайгъура артух авайбур я. Ихтинбурукуй вуж хъяна, вуж тада?..

Цүнд-къяд йисуз райондин къиле аваз, са километр рехъ түкүүриз, цийи са цех эци-гиз, цийи са майишат кардик кутаз алахъ

тавур къиликай вуч хийр ава, мад сеферда ам тахтун таз? Районринн хъурерин къильерин сечкияр ни гыкълешкъизава? Ина сад-садас “вафалубурни” “вафасузур”, “жуван-бурни” “патаанбур” бягъсера гъатзана. Са-са хъурер районрин къильериз гъатта “тахайбур” хъуни квекай лугъузва?..

Сечкийрин гъакъында хъсан келимаяр, хиве къунар пара лагъана. Чи къилин Законда - Конституцияда тамам чөхүү пай ин-сандин ихтиярзиз ва азадвилериз талукъарнана. Гыя жергедай яз сечкирикайни лагъана. Гыар садас сечкиира иштиракдай ва вич сечки ийиз къалурдай (государстводин са самоуправленидин органз) ихтияр ава.

Эхиримжи саки 30 йисуз къиле физвай сечкиира иштиракзайбурулай иштирак тийизвайбур пары тирди сечки авунин рекъемри (5% ва 25%) лугъузвачи?

Са парабуру сечкириз фин хъульнунал вегъенна. Герек кар тушиз гысабзана. Вучиз лагъайтла, гъеле 1996-йисуз РФ-дин Президент хъягъай сечкирик аламатри инсанрин эку, къени ниятар вири чулаварнай. Адай къулухъ сечкирик нетижаяр виликамаз чир жезва...

Исятдани “праймерез” (виликамас ахтар-мишавай) лугъудай аламатди виридаа ашкара ийизва. Госдумада къилин чка гъа гъукум гылевайбуру хъкъада, обществодани цийи төгъерда фальум-фикирзай къуватар ақвада. Маштүр сатирик, баснярин устад И.Крылован төгъер я: Къуынни Балугъ. Къирхаягъ рекъел алай арабадик санал экечина. Гырда санихъ ялзай ам гыя алайвал ала-мукъзана. Обществони гъакъл я. Хъсан гзаф ниятар чаарал аламукъун, агъваллувал ви-лиди тифин, гзаф политологи санлай чина къайда тахъун яз гысабзана. Вичин тахтунда американни сатирик Марк Твена лагъай га-фар рикъел хъзвезва: “Эгер сечкирилай са вуч ятланы аслу тиртла, ана иштиракун чал ихтибардачир”..

Гыр гыкъл лагъанватлани, вуч суалар ви-ликт атыйтани, сечкиира иштиракун чи вири-бурун руьтдин игътияж хъун лазим я.

Сечкирик жуван фикирхъ галаз къаз-вай кандидатар (партийрик сад) гыкъл хъайтлани жагъуриз жеда. Халкъдин итиж-рихъ гафаралди вай, гъакъыни краалди рикъл күзвай партиядиз ва гъихъитин кандидат-риз сес гун гerek я. Сечкирик чиа иштирак тавуни вири лутуйриз рекъель ачууда. Им ерли рази тежер гыл я...

Веревирдер

Наркоманиядиз - вай!

Хаталу төгъель

Нариман ИБРАГЫМОВ

И МУКЪВАРА РД-дин Кылини ве-зифа яхшылардада таамарз-вай Сергей Меликован регъбервилек кваз наркоманиядиз акси комиссиядин нубатдин заседание къиле фенай. Анал республикада наркотикар ишлемишүнин, чуккурунин, и хаталу кардин вилик пад къунин ва азарлубур сагъар хъувунин месэлэйр веревирднай.

Къейд авурувал, алай тахтунда республикадин наркодиспансердин гъузчи-вилек квай 7 агъзурдад ага-кына касар ава. Улкведин майданда авай гъалдив ге-къигайла, и рекъем екеди туштла, раз-валдай карни ава. Дагъустанда гыар са 100 агъзур касдин къилиз 132 нарко-ман ава. 2016-йисуз и рекъем 237-даз барабар тир. Яни и йисара наркотикар ишлемишавайбурун къадар тимилви-лих элкъевна.

РД-дин МВД-дин министр А.Мегъа-медова малумарайвал, 2020-йисуз республикада наркотикрихъ галаз алакъалу 2,7 агъзур тахсиркарвал дузыдал акуудна. Абурукай 800 тахсиркарвал лап заланбур тир. Мярекатдал чир хъайвал, гзафни-гзаф наркоманар Махачкъала-дани Дербентда ава.

Сергей Меликова къени республика-да наркоманиядик начагъбур яшайиш-дин рекъяя реабилитация ийдай идара тахъунан наразивална. Малум хъайвал, ихтин идара 2012-йисуз эцигиз гылы-ле къунай, амма гилани күтъягынава. Наркоманиядик начагъбуруз пулунхъ са гъихъитин ятланы күмекар гузвай ком-мерциядин организаций ава, амма абуру хейлини нукъсаниз рехъ ачуухава ва абурулай наркоманиядик азарлубур таамавиледи күмекни гуз жезвач. Медицинадин наркологиядин центр рес-публика-диз чарасуз гекъизава.

Садазни сир туш, наркоманияди, ичк-и-шлемишүни, бязи жегъилрин ахлакъуз-вилекин ва ягъ-намус кважынин крари чи агъалийрик, иллаки диде-бубайрик, ди-шегълийрик, къалабулух кутун тавуна тазвач. Чна яйиф чуугунвиди жегъилар рекъяя акуатзай ягъсуз гыларал гъуз-чывалзана ва суваларни арадал къевеза.

Республикада мискин, гъажадлар физ-вайбур гзаф жезва, вишерлар жегъилар ислам динхъ элкъевна, амма руьгъ-дин, фагъум-фикиррин, краин михъивил гъалтайла, вири дагъустанвирин вине ава лугъуз жеда. И месэладик мадни гзафбуру фикирзана. Амма дузы рекъиз эцичидай, наркоманиядик, ичкабазвил, ягъсувилек ва дагъустанвирин тъварцел леке гъизвай маса алчах кра-рал эхир эцигдай серенжемар къабули жезвач. И важиблу месэла садавай, цу-давай гъялзиз жеда, ам вири обществодин визифадиз элкъурун лазим я.

Наркоманиядихъ галаз женг чутваз гыкъван ийсар я? Наркотикар ишлемиш-завайбур мадни гзаф жезва. Чеб чин гъиляй ажуз хъанвай анаша чуугвазвай-бур дуста-гъяр тазваз, амма абу гъа зегъимардалди таъмина-розвайбур се-кин тазваз.

Наркотикар ишлемишавай жегъиль дишегълийрик къадарни яваш-явш гзаф жезва. Наркотикар чуккурзайбурук, ма-санрай гъиз маса гузвайбурук, гъайиф къведай делил ятланы, дагъви дишегъли-яри ква. Бязибуру малумарзайвал, дишегълийрик ятлан газа яшайиш-завайбур къевеза. Гыа са тахтунда жемиятдин чөхүү паюни вири тахсирар анжаки дишегълийрик хиве тазваза. Эгер хизан чекайтла, аялар тербиясузур хъайтла... Гыкъл лагъайтлани, адеттиривал, вири гунағынин тахсиркар дишегъиль яз гысабзана.

Вичи вич лайихсуздаказ тухузвай са дишегълини гъахъдиз акуудна виже

къведач - ада гъамиша вичин къетлен ве-зифани намус михъидаказ хъун рикъел хвена клауда. Абуру лап важиблу ерияр я ва рекъель алатзай дишегълийдивай къевелай хабар тахъунани жеда. Гыкъл лагъайтла, дишегълийрик, къевеза, къевалинбурун гъузчиши-лий хкатай ада азаддаказ гъиссаза. Жуъреба-жуъре дестейрихъ агалтазва. Чипиз хабарни авачиз, наркотикрин, ичкабаз-дикан заседание къиле фенай. Анал республикада наркотикар ишлемишүнин, чуккурунин, и хаталу кардин вилик пад къунин ва азарлубур сагъар хъувунин месэлэйр веревирднай.

Эгер чна чуру краин гульхуна гъат-най-дигълийрик къисметдиз фикир гайтла, аквада хъи, абурун къисметар вири саки сад-садас ухшарбур я. Ху-рун руш къелиз ва я квалихуна гъузчиши-лий хкатай ада азаддаказ гъиссаза. Жуъреба-жуъре дестейрихъ агалтазва. Чипиз хабарни авачиз, наркотикрин, ичкабаз-дикан заседание къиле фенай. Ахпа и гъалдай экъечунни четин акъваззана.

Жегъилар диде-бубадин гъузчиши-лий, тербиядик хкатуниз, чуру краин, амалрин, гъерекатрин иесияр хъун-назаретийризай са улам мад ава. Хизанра къалмакъал хъун, меслят, садвал тахъун, сада-садас гъурмет тавун, гъарда вич хан хъиз тухун. Ихтин хизанра чөхүү жезвай аялар къланзи-такълан хизандивай къакъатзана, абуру куьчайриз акуатзана, герек авачир дестейрихъ акуатзана. Ихтин жаванриз ахлакъусуздаказ, кутуг тавур ва законрихъ галаз къан тийизвай краарал элчүн патал амукъзайвайди са кам я.

Фатъумайла, ахтин фикирдиз къевеза, къисметдиз фикир гайтла, аквада хъи, абурун къисметар вири саки сад-садас ухшарбур я. Ху-рун руш къелиз ва я квалихуна гъузчиши-лий хкатай ада азаддаказ гъиссаза. Жуъреба-жуъре дестейрихъ агалтазва. Чипиз хабарни авачиз, наркотикрин, ичкабаз-дикан заседание къ

Шекер РАГЬИМХАНОВА

И месэладикай лугъун тавуна жедач. Чи виридан умуми мусибатдин-яшайишдин етимвилин, килигдай кас амачиз, гадарнавай аялрин, датана къал-макъал авай хизандирин сергъятар, къадар Урустада, къилди къачуртла, Дагъустанда къвердавай гегьенш, артух жезва.

Умуни тіл

За Дербент шеңгерда авай яшар тамам тахъянвай аялар къабулзаявай яшайишдинни реабилитациядин централа къвалахзаява. Гъасытда лугъун, ихтиин чкада зөгьмет чуугун рөрьят кар туш: психологиядин жигъетдай инсандин сагъламвилиз еке заар жезва. Көвөй садра къванни аялди, вилера умуд аваз, "Күнне заз диде мус жағъурда?", "Зун мус вахчуда?", "Заз къвализ хъфиз къланзаяв...", "Зун центрада тур, заз къвализ хъфиз къланзаяв" суалар гайиди яни? Ихтиин аялрин вилериз килигун, абур рази жедай жаваб жағъурун пара агъур кар я. Күмекдин ильтияж авай аялрих галаз къвалахун зи кысметдиз ақытна. И карда гъам зун, гъами аялар патал еке хийир авайдак за умуд кутазва. Чин хивевай везифаяр кылил ақыдиз тахъай диде-бубайрин яшар тамам тахъянвай аялрин векилар чакай - яшайишдинни реабилитациядин централдин күллугъчийрикай жезва.

Дербент шеңгерда и центр кардик кваз 21 йис тамам хъанва. И девирда чаз агъзурралди аялрин агъур кысметтар акуна. Къурху кутазвай кар ам я хыи, ихтиин аламатар дагъвияр яшамиш жезвай Республикада къиле физва. Хизандин институт ийгин камаралди барбат жезва, дидевилин, бубавилин ивирил квадарзаява...

Са къве гаф чи централдикай лугъун. Дербент шеңгерда авай яшар тамам тахъянвай аялрин яшайишдинни реабилитациядин центр (СРЦН) чкай гелкъведай касни амачир аялар патал къвал, умурьдин четин шартларап гъатнавай диде-бубайриз жуъреба-жууре рекъяр күмекар гузай чак я. Централди, югъ-ифт талгъуз, къвалахзаява.

2002-йисалай къенин ийкъалди централди саки 2000-дav агакъына аялар къабулна. Ийсан къене юкъван гысабралди - яшар тамам тахъянвай 90 аял. Ибур чи Республика патал гъвечи рекъемар туш. Са ийсан къене 90 хизандин диде-бубайривай чин мажбурнамаяр лайихлудаказ кылиз акъудиз хъанач, нетижада гъакъван аялрин кысметтар хаталувилек ақатна. Гъвечизамаз ихтиин улам-

ра гъатай аялрин психикализни пис патахъай таъсиразва. Аял чехи авунин карда хизандин роль зайиф жезва, адаа къвале тербия гун патал лазим шартларап гзаф къадар хизандра саки авач лагъайтла жеда, хейлин диде-бубайри жавабдарвал гыссазава, абурукай гзафбуруз аялрих галаз къвалахиз чизвач. Икктириди чаз тежрибадай аквазва.

Эхиримжи 20 ийсан къене централдин 1814 аял агакъына, абурукай 1097 - гадаяр, 717 -

ралди пак ядигарар хиз хвейи адетар, дагъвийрин къанунар рикелей алуздава, амма гъа са вахтунда гзафбур диндин къанунар ин сергъятра аваз яшамиш жез алахъзава. Гъакъятын шикил гъихътиндигъанва: чна авайди квадарнава, цийи къайдада яшамиш жез вердиш хъанвач. Баде, чехи буба, эме, хала, ими, халу аваз, аял государстводин идарадив вахкун вуч лагъай гаф я?! Чна са шумуд сеферда централдин гъайи аялар эл-

Къвед ва адалай гзаф папар авай хизандар. Ихтилат хизандин къили (итимди) къвед, пуд, къуд лагъай папар гъунай физва. Гзаф дуышынша къвед лагъай паб машъулат патал хизандар. Тежрибади къалурзаявал, ихтиин хизандар мукъвал-мукъвал чкызыга. Нетижада дишегъели сад ва я са шумуд аял галаз текдиз амукъзава. Къвалахдик квачир, далудихъ архани галачир ихтигин дишегълияр къвера гъатзаява. Дишегъели патал са кар къанун хъун герек я: хъуз жедай къван аялар хун. Са патахъай, фикир гайила, тайин тир сергъятар эцигун тимил векъидаказ аквазва, амма чи централдин тежрибади аялар хунин жигъетдай тайин тир сергъятрал амал авун аялар чеб патал хийирлу тирди къалурзаява. Диедиз герек амачир велед садазни герек яз амукъзава. Мусурманар яшамиш жезвай Кавказ, Дагъустан патал диде-бубадал чан аламаз абурун велед аялрин къвале ва я реабилитациядин централа хъун кутгунава. Неники са Дагъустанда, ихтиин краиз са регионданди рөх гана къланзаява. Амма, гъайиф хыи, гъамиша вири чаз къандайвал жезвач.

Хизандин ивирил квадарун еке бедбахтвал я. И месэладикай жемијатдин, диндин, илимдин, яшайишдин вири къатарин векилар раҳун герек я. Иллаки мектебра, соц.сетра тайин тир макъсаддихъ элкъурнавай къвалиах тешкилунихъ еке метлеб ава. Чи ийкъарин бязи блогерри са хийирни авачир ва я садазни герек авачир месэлайрикай гзаф къзыза, амма вири жемијат, халкъ, чи пакадин югъ патал вахжбу темаяр хъендик кумукъзава. Хизандин ивирил квадарун нетижада, сифте нубатда, хизандар чкызыга, яшар тамам тахъанвай аялрин арада тахсиркаррин, диде-бубадин къюмвилай хкатнавай-бурун къадар артух жезва. Парабур соц.сетра чуру гъерекатрин таъсирдик ақатзаява, журбаба-жүре тегъельүнин есирад гъатзаява.

Им чи умуми тіл, мусибат я. Ақылтазавай неシリн пакадин югъ экүди хъун патал яшайишдин етимвилыхъ, кесибилихъ, бейкарвилыхъ, савадсузвилыхъ, ичибазвилыхъ, наркоманиядихъ галаз жен тухванды къанды. Диед-бубавилин ихтияррикай магърумарзай гъар къвед лагъай хизанды ичибазвилин месэла ава. Гъелбетда, ахтын хизандар тир аялар садани фикир тағуз амукъзава. Ихтиин края мергъяматылар фондар, инсанар, волонтерар къерхада ақываззаявач, чепелай алакъдай күмекар гузва. Амма абурувай аялдин хизанды агакъзаявай къанивал, чимивал эвээз жедач. Идалай гъейри, датана күмек гудай мумкинвални жезвач. Месэла тамамдиз тъялун патал диде-бубаяр чин везифайрив жавабдарвиледи эгечүн герек я.

Гъар са хизандихъ галас къилди къвалиах тухунин игтияж ава. Къвалиах квекай ибарат я? Сифте нубатда, саламатвал авачир хизандар диде-бубайрихъ галаз абу дүз рекъел атун патал ихтилатар авунай, абури чалал гъунай, абурувай чин хивевай везифайрив жавабдарвиледи эгечүн истемишуникай...

Заз са мисал гъиз къланзаява. 12 ийс хъанвай гададин кысмет хаталувилек ақат тавун патал чна саки пуд вацра адад дидедихъ ва чехи бубадихъ галаз ихтилатарна. Саки мес-ляттада атанвай. Амма герек чкадал чехи бубади вичиз хтүл герек авачирдакай лагъана. Гададин дидедин гафари лагъайтла, чун къарсурна: "Эгер абуруз аял герек авачир, зазни герек туш..." Ихтиин дуышынша диде-бубайриз са жуъреда къванни таъсир авун патал анжак сүддиз фена къланзаява. Гъикл лагъайтла, раҳунри, намусдик хъладай гафари абуруз таъсирзаява.

Зи фикирдалди, Дагъустанда хизандин институт мягъкемаруниз гузай фикир архарун лазим я. Жегъильрин арада - мектебра, вузра дуышындин винел хизандилай баъзат! авач лугъудай фикир гужлу авуна къанды. Чирвилер гузай программайрик хизандин институтдиз талукъ предмет кутуртла, мадни хъсан я.

Малум тирвал, дагъвияр виринарда деялтту адетар авай, ягъни намус сифте чкадал эцигзаяв, хизандин месэлайрик къайгъударвиледи эгечизавай инсанар хъиз машъур я. Аял етим хъайла, ам мукъва-къильири чехи ийизвай. Дарда авай хизандын күмекар гузай. Гъавилляй чехи бубайрин девирра хизандар гзаф аялар чехи жезвай, абуруз халис тербия гузай. Гъа вахтар, чи баркаллу бубаяр, дидеяр чаз чешне хурай!

рушар. 55 аялдиз маса хизанды къюмвал ийизва, 6 аял хававилиз къабулна. Школа-интернатын ракъурнавай аялрин къадар 162-дад агакънава, аялрин къвалериз 47 аял ракъурна. Ийсара чи централдин агъадихъ галай шеңгеррай, районрай аялар агакъына:

Дербент шеңгер	- 497 аял;
Дербент район	- 519 аял;
Стал Сүлейманан район - 174 аял;	
Мегъарамдхурун район - 128 аял;	
Табасаран район	- 106 аял;
Дагъустандин Огни	- 72 аял;
Хив район	- 84 аял;
Курагъ район	- 32 аял;
Къайтагъ район	- 34 аял;
Ахцеев район	- 16 аял;
Докъузпара район	- 14 аял;
Агъул район	- 5 аял.

Яшамиш жезвай чак къалтур тавунвай аялрин къадар 19 тир. Ибурулай гъейри, централдин Урустадин ва Дагъустандин маса шеңгеррайн районрай 114 аял къабулна.

Заз винидихъ къейднавай муниципалитеттин администрациин къилерин фикир күмекдихъ мұғытеж тир хизандын, аялрин къадардал желб ийиз къланзаява. Абурухъ галаз талукъ идарайри къвалиах тухун герек я. И рекъемри чкайран хизандын ивириин важиблувал хажжунин, ильтияж авайбуруз яшайишдин рекъяй күмек гун патал къабулзаявай серенжемрин, тешкилзаявай мәрекатрин къадар гзафарна къланзайдакай лугъузва.

Макъалада чна гъанвай делилар анжак Къиблепатан Дагъустандын талукъбур я. Улькведин сергъятра и рекъемрин къадар гъихътинын бүр хүн мүмкин ятла, гыч фикирдизни гыз жезвач. Чехи бубайрин адетралди, Кавказда са нин ятлаи аял, гелкъведай кас амачиз күчеда амукъун, я тахъайтла, мукъва-къильяр аваз-аваз, государстводин хиве тун намуси къабулдай кар тушир. Гъайиф хыи, бубайри чал аманат яз агакъарай ихтиин аде-тар, къанунар чи ийкъара квадарнава. Виликан девиррив гекъигайтла, исята яшайишдин шартларап хейлин къулай хъанва. Гъайиф къведай кар ам я хыи, чехи бубайри асир-

къвена абуруз мукъва-къильири (чехи бубадин, имидин, халадин) патав хутахнай. Амма абуруз "Чавай адаа тербия гуз жедач!", "Чаз адаах гелкъвез къланзаявач, аялрин къвалеиз вахце!" жавабар ганай. Аялрих, хтулирих авай къанивал гынин квадарнава? Тахъайтла, гила вири рикелди въз, пулуналди ал-цумзавани? Шукур Аллагъайдиз, чи улькведин яшайишдин рекъяй күмекдин игтияж авайбуруз күллугъда ақвазнавай къил-къилел алай, къайдадик квай къурулуш ава. Алай вахтунда яшайишдинни реабилитациядин централдай саки вири шеңгерра кардик ква.

Арадал къвездай гъалариз дериндай къимет гайдалай къулухъ, хизандын са шумуд жуъре къейд ийиз жедач.

Datlanan къал-макъал авай хизандар. Къал-макъаларин къилин себебрикай сад ичиши күй шайер ишлемишун я. Пиянискавал себеб яз, гзаф къадар хизандар чкызыга.

Чун са шумуд сеферда пиянискавал бубайри чин веледриз ақуулдин тарсар гузай дуышыншин шағындар хъана. Себ гуз, кутуг тавур ихтилатар ийиз, абуруз аялриз чи чеб тухудай къайдая чирзаявай. Ихтиин мисаларни вуч къалурзаявай? Аквазайвал, бязи диде-бубайри лугъузва гафар абуруз гъакъыкын краихъ галаз къазвач. Къенин юкъуз телевизордип, интернетди, телефонди диде-бубаяр эвзенава. Ихтиин гъаларин пис нетижайр арадал гызва. Гъайиф хыи, абури вири дуышынша арадай ақуудиз жезвач.

Дидени буба - къведни къалахал алай хизандар. Чи ийкъарин диде-буба вужар я? Датланан галат хъанвай, къалахдик квай, аялриз фикир гудай вахт амачир инсанар. Яшайишдин шартларап къвердавай хъсан жезвачтани, гзаф хизанды аялрих галаз раҳадай, абури патал гзаф вахт чара ийдай мүмкинвал жезвач. Чи централдин гъанвай бязи аялрин диде-бубаяр къазанмишиз патарал фенва. Чин аялар вахтуналди тадай маса чка гъат тавурла, абури централдиз къвездава. Ихтиин хизанды чехи жезвай аялриз дидедин тавазивилер, къанивал, бубадин къайгъударвал бес жезвач, абури и ерийрикай магърум жезвач.

Шерифан ПАШАЕВА, тарихчи

1970-йисарин эхирралди лезгийрин арада гамар хурун халкъдин сеняткарвилин рикл алай жүрэйрикай сад тир. И пешедин адетар, несилрілай несилрал агақариз, хұзтай. Макъалада чун асул гысабдай Ахцегъя и сеняткарвал гъылк вилик фенайтла, гъалдакай раҳада.

Кавказдин кустардин комитетдин Ахцегърин хурые авай устархана (1900-1910-йисар). Шикил яғыйди Илья Абуладзе.

И шикилдай ахцегъви дишегълийрин пуд несил аквазва: чөхиде, адап руш, къве хтул ва са птул. Вири ківалахник ква: гам хразва, храдал гъалар ийизва. Гамар храдай станокдин күлухъай сумаг күрсарнава, станокдал шийи гам храз егечинава (адан тівар “Сафар” из хүн мүмкін я). Эрчін патахъай литинин рухунин (арбабаш) са кіус аквазва. И шикилди инкъилабдилай виликан девирда Ахцегъ Дагъустанда гамарин сад лагъай центр хайидан гъакындай шағылдашылда.

Кейд. И. Абуладзедіх Ахцегърин хурые авай устархана янаған маса шишилдар авач. Шикилчи лагъайтла, Дагъларин улыквидин саки гъар са пипіз фенай.

Ахцегърин гамар. Тарих

Урусатдин пачагълугъдин Дагъустандын областы гамарин сад лагъай артелар февралдин инкъилаб жедалди вилик ахъайнай. Бязи чешмеяр фикирда күртла, ихтилат 1909-йисакай физва. И чавуз Ахцегъя гамарин еке артель кардик квай ва адап патарив гвай хурерани гамар храдай устарханаяр авай. Савдагарри, арада арачияр авачиз, анрай чинп рикл ацуқай гамар маса къачувай.

Ахцегърин гамар хразвай гъалар амай вирибурулай храдин күмекдәлди гылпиди гъазурин көтепен къайдадалди тафаватлу тир. Лагъана кланда, Лезгистандын къадим хурые сар гъядай са шумуд цех авай. Гъалар рангариз вегъедайла, чқадин набаттарикайни гегеншидиз менфят къачувай. Им гзаф муракаб кар тир. Храдал гъазурнавай гъалар рангариз вегъезвай цехар кардик квай ва жүреба-жүрье рангар квай ятар, накъадиз тайин тавар яғыз, хур квай чакайрай авахъзвай.

Гамар хрунин ківалах хъсан дережада авас тешкилнавай. Ахцегърин гамарих, чыңыл квачир халичайрих еке къимет авай ва абур чкадал атана савдагарри, артух фикирни тауна, маса къачувай. Вири и крап фикирда күрла, чавай ікіл лугъуз жеда: Ахцегъя вири Дагъустанда гамарин пешекарвилин сад лагъай центр тир. Гамарин сифтеңан карханаяр ина кардик ақатнай. Гамар райондин вири хурерина хразвай. Самур дереде чқадин жинсинин (“Самурдин жинс”, “Лезги жинс”) лапагар хұзтай. Гамар хрунин месэла майдарвиліхъ, тілбіи рангай заттар ківатынан газлал алақалу тир. Гъалар рангариз вегъедай устарханаяр Миграгъан авай.

Дагъустанда 1920-йисара кеспи-сенятдин (промысел) кооперация арадал гъана. Кылдин ксарай ківалера гамар хурун къадағы аувунвай. Абуруз кооперативиз, артельиз теклифзаяв. Советтин девирда гамарин сад лагъай артелар и сеняткарвал вилик фенай чакира ахъайзаявай. Малум тиравал, гамар хрунин рекъяй еке устадвал авай виридалайни гзаф пешекарар Ахцегърин гамарин артелда авай (1909-йис). А чавуз ина ківалажауай-

луп-шульу дегишилдер күхтаз, ңийи нехишар арадал гъизвай, абуруз маса тіварар гузай. Авайвал лагъайтла, айисара лезгийрин гамарин тарихи хъендик күмукъна, ам саданы ахтармишнай. Лезгийрин гамарин надир нехишриз виридалайни еке магърумвилер 1950-1970-йисара акуна.

“Ахцегъ”, “Ахцегърин марвар”, “Миграгъ”, “Көлпір”, “Къасумхұр”, “Будурай фуран”, “Зейгъур”, “Лезги ғьед”, “Аллан” ва масабур лезгийрин къадим нехишар яз гысабзава. Абуруз ССР-дин халкъарин декоративно-прикладной искусстводин кызылдин фондуна ғынанва.

Ахцегърин ва Миграгъирин гамар сеняткарвилин кылдин мектеблиз пайиз жеда: гъар садаҳ хуси нехишар, храдай къайдаяр, рангарин жүреба-жүрревал ава. И ерийри абуруз масабуралай тафаватлу ийизва. Миграгъирин чичедін гибейрин нехишра лаңурангуниз асула чака ганва. Миграгъирин къадим гамар искустводин надир ядигарар яз гысабиз жеда.

Дагъустанда XX асирдин къвед лагъай паюна “Ахцегъ”, “Ахцегърин марвар”, “Миграгъ” тіварар алай гамар хурун яваш-явшака ваз хъана. И кардин себеби айисара республикада авай гыкумдин сиясат тир. Лезгистанды авай гамарин фабрикайриз къасудай заказар ийизмачир. Гүя заказар амач лагъана, и кардикай себеб къуна, Махачкъаладай гузай бүйргүрин бинедаллаз лезги хурерина са-са фабрика агализ гаттунна. Бязи фабрикайриз ғылар ягъай дүшүшшарни малум я. Ихътин шарттара халкъдин милли къадим сеняткарвал зайдиф хъана.

Чын винидіх къейд авуравал, лезги гамариз къецептапан хейлин улыквейра еке къимет ганай. Лезгиири, чичедін гибейрилай, гамарлай гъейри, рухварни хразвай. Виридалайни машшур нехишриз арада “Лезги ғьед” авай. Ам гамарин саки вири жүрэйрал алай.

Лезгийрин гамар хрунин сеняткарвал Дагъустанда исятдани ава, амма маса халкъарин дегишилдер күхтунвай нехишра. Сүретчири чи йикъарани, күльне гамарин нехишилай чешне къаңау, ңийи чешнеяр арадал гъизвай. Анжак, чи фикирдалди, абурух къадим нехиширих хътин эфзелвал авач.

ХХ асирдин къвед лагъай паюна лезги хурерина авай гамарин фабрикайр государствово-

дин патай күмекдіхъ мұғытеж тир. Мягътеп жедай кар ам я хы, Кыблепатапан Дагъустанда авай гамарин фабрикайр Советтин Союз чу-күнінің галаз алақалу яз агал хъанаң, абуру къасудай гъеле перестройкадин йисарал къведалди тергна. Документтрай яқын жезвайвал, 1980-йисара абуру күрүр мұддатда са-сад агал хъана. Гъя и чавалай лезгийрин гамар хрунин сеняткарвални ақваз хъана.

Лезги устадри хразвай гамар асулы гысабдай Кавказдин, Европадин, Мұқывал тир Шаркъ патан базарив агақъазавай. Чичедін гибейра ва чыңыл галачир гамар, рухвар, күнүнүз вегъедай чантаяр, сумагар, капл ийидай гъвечи халичаяр ва масабур. Абурух виридалайни еке машшурал вишилдін гибейрихъ авай. Гъеле Урусатдин пачагълугъдин девирда патарилай къевзай савдагарри лезгийривай ихътин гамар маса къачувай ва абуру къецептапан улыквейриз ақында. Лезгийрин гзаф къадар гамар США-диз ақында. Чи йикъара Америкадин сейли музейрин къильдин коллекцийра лезги гамар гъалтзая.

Лезги гамарин тарих ахтармишуных еке метлеб ава. Им гзаф йисарин ағыр, дурумлуп зегмет я. Абуруз талукъ хейлин делилар кважынава ва я къастуналди квадарнава. Милли нехишар чүнүнүх, тіварар дегишилдер дүшүшшарни малум я. Са гафунади, им чөхі тема я. Ам дериндай чириуных, тарихдин малум тушири чинар виел ахкүндин лезгийрин ва санлай Дагъустандын мемденият патал еке хийир ава.

Гамар хурун чи халкъдин къадим сеняткарвилерикай сад я. Адал чан хүн чи умуми везифа хъана кланда. Гамар хрунин ківалах-дихъ экономика вилик тухунин жигъетдайни еке къуват ава. Маса гафаралди лагъайтла, хъсан къазанжыр гыдай рехъ я. Арадай акъатзаявай чи милли сеняткарвилерал чан хүнин рекъе Аллагъяди чаз күмек гурай!

Хци месэла

Намус инсандин гүрчегвал я!

Тамила САЛМАНОВА

Эхиримжи вахтара чыл авай гъалдикай, ам хұнайкай ихтилатар гзаф ийизва, газетриз, журналириз, интернэтдин майданында макъала-яр ақытазава. Чалал талукъ тіл алай месэлайри, гзаф ватанэгълийрик хызыз, закни секинсузал кутазва. Къалабулук кутазвай крат чакъ мадни ава. Абурухай сад чи халкъдин векилри алуқызын пек-парталдиз талукъ я. Авайвал лагъайтла, эхиримжи йисара гзафбұру дәғави итимдиз, дишегълидиз күтүг тавар къайдада алуқызында ва и делилди лезгийрик маса халкъарин арада чуру фикир арадал гъизва.

Инсандин къанажағы, рұғы, ахлакы, мариғат адал алай парталы къалурда лугъуда. Яни, виел патан акунриз (алуқынай пек-парталдиз) килигна, гзаф крат къаттүз жеда. Халкъдин арада лугъузвайвал, инсандин къимет адал алай парталыз килигна гуда. Эгер инсандал михыз, кутугай, ағайна алухар алас хъайтла, адакай хъсан фикир арадал къведа, къаңанвай, вичих галас къан тийизвай, бедендин бязи паяр ақвазвай ахъя парталар алайбуруқай - пис фикир.

Чун, дагъустанвияр, диндал гъалтала, мусурманар я, амма парталрал гъалтала, чи миллетдин бязи векилар, дишегъли хъуй, итимдиз хъуй, вуж ятла кыл ақытазава. Чи йикъара папар итимринг парталар алас къекъезва. Халкъдиз, диндиз ерли хас тушир мини-юбая, “бриджи” лугъудай ахъя парталар, бедендин бязи паяр аквадай жуна хътин перемар, алкай шалварар, футболжар ва масабур. Ихътин парталар иллаки яшара авай, чиқпай дидеяр-бубаяр хъанвай дишегълийрал, итимрал акур чавуз мадни мягътеп жезва. Бухара бармак алуқына кәні ағысакъалар спортивный күкіл, джинсдин шалвар акурла, паяр атана амукъазава.

Чарапаркай, плузаррикай, гъилин, ківачин кикерикайни са къве гаф талгъана жеда. Итимри-дишегълийрин, дишегълийри итимринг мекер ийизва. Бязибуру къилин чылариз жүрэба-жүрье рангар яғыз, кыл хважамжамдиз ухшар жезва. Кикер лагъайтла, лекъренбур яни, типренбур, чинерудинбур яни кыл ақытазава. Аллагъяди ганвай кіалубдал рази та-хъана, плузарар, нерар операция авун деб хъана. Челеп гъалтайтла, гъя ихътин амалралди чеб гүрчегарзаза. Инсандин гүрчегвал на-мус, акыл-камал я.

Заз чиз, чна, лезги дидейри, чи аялар намуслудаказ вердишарна кланда. Абуруз алуқун-къарагын, чи милли мәденият, адатар чириуных еке метлеб ава. Инсандин арада герек вич къени таран емши тирди къалурдайвал, диде-бубадин къилни виниз жедайвал. Эгер дишегъли велед ятла, стхайрин бар-мак ағыз тежедайвал. Саламат кыл хаталувилерик акат тийидайвал, гъвечи чавалай дүз тербия гунгерек я.

И месэладин гъакындай газет келезавайбуру чинин фикирарни лагъанайтла, хъсан тир.

“Дагъдин булахдин” 90 йисан къаршидиз

За дамахзана

Абдула СЕМЕДОВ

Къудъкъанни цүд юс. Саки са асир. Алатай асиридин 30-йисара вичин къвалах башламишай газетди райондин зегъметчияр гъар са кардикай хабардар авунин, абурун фикир авай месэлайрал желб авунин карда баркалду къвалах кълие тухвана.

Райондин газетдин сифте нумра 1931-йисан октябрдин вацра “Цийий рехъ” тъвар алаз чандай акътана. Гульгульнай адан тъвар “Цийий умъур” хъана, 1965-йисан майдилай “Дагъдин булах” тъвар алаз акътазана. Газетдиз и тъвар рагъметту муаллим САИДОВ Тажидин Гъамидовича ганай.

Алай юс багъри газетдин тарихда лишанлуди хъуниз килигна, заз, и вакъиадих галаз алакъалу яз, саки къада ийсалай вилик газетда жувахъ галаз санал къвалах юлдашрин гъакъиндай лугъуз къланзана. Абуру райондин зегъметчирин жанлу яракъ тир газетдин къвалах лап вини дережадиз акъудун патал чинин вири къуватарни чирвилер жумартвиледи серфна. Гилани а рехъ давамарзана.

Къад юс идалай вилик, 2001-йисуз, газет дидбай чикана, чуру гъалдиз атуниз килигна, зун газетдин къилин редакторвиле тайинарнай. Са куьрун вахтундилай газетдин жавабдар секретарвиле МЕГЬАМЕДОВА Фазина тайинарнай. Гъа сифте ийкъалай гъакъван сеекин къилихрин, вичиз газетдин къвалах чираннин карда (жавабдар секретарвал авун реягът къвалах тушир) къевелай чалишиш хъайи Фазинади са куьрун вахтунда вич кар алакъадай къуллугъчи тирди къалурна. Течир къвалах ада хабар къадай. И рекъяй чи арада гъич са вахтундани наразивилер жедачир. За и милайим къилихрин касдихъ галаз санал къвалахун алай вахтундани жуван бахт яз гъисабзана.

Жува газетдин мухбир яз къвалах гъа сифте ийкъалай башламишна, Ашарин хъурый тир РАМАЗАНОВ Гъульсейн муаллим за жуван насыгъаттияз гъисабзана. Муаллимдин читихъ гъакъван хъсан мана-метлеб, рифма, ритм авай ширири, новеллайри, гъакаяри, макъалайри чигазетдин чинра мукъвал-мукъвал чка къадай. Ам гъакъи чавлан “Коммунистдин” (гилан “Лезги газет”) штатдик квачир мухбирни тир.

Ингъе жув къилин редакторвиле тайинарай са тимил вахтундилай ада вичин руш Алван редакцияда мухбирвиле къвалахиз гъана. А ийкъалай инихъ хейлин ийсар алатнава. Цуувад ийсалай виниз девирда А.Рамазановиди газетдин къилин редакторвиле визифа-яр тамамарзана, гъакъван рикл гъаз, намуспувиледи. Чи багъри “Лезги газетдин” къвалахдикни вичин зегъметдин лайхху пай кутазвай А.Рамазановидихъ гележегда мадни чехи агалкунар хъун чи мурад я.

Захъ галаз санал редакцияда типографиядин наборщица яз къвалах ЮСУПОВА Ирададин алхакъизни завай виниз тир къимет гуз жеда. Адахъ галаз къвалахун за жуван бахт яз гъисабзана. Гъар са кардив рикл гъаз эгечун, газет зегъметчирин жанлу яракъ

хъун патал И.Юсуповадин зегъметдизни къе-тлен къимет гуз жеда. Ам алай вахтундани вичин визифайрив гъакъван рикл гъаз эгечунин нетижада газетдин таъсирувал вини дережадиз агалъзана.

Гъа ихътин риклиз хуш тир келимаяр за-вой, къунши Куквазрин хъурый къвэз, типографияда газет чап авунин карда зегъмет чуг-вазтай АЛИБЕГОВА Наилядин алхакъдикайни лугъуз жеда. Цүд ийсалай виниз де-вирида Н.Алибоговади газет патал вичин ис-темишнарапин лап вини дережада аваз къилиз акъудазана. И рекъяй завай адан зегъметни къетлендаказ къейд ийиз жеда. Жувахъ га-лаз санал редакцияда къвалахай девирда Наиляди вич чаз гъакъван мукъва авунай.

Къе чи багъри газетдин умъурда лишанлу вакъиа къилем физвай вахтунда заа ИСА-ЕВ Шамсудин муаллимдин тъвар къун тавун кутуг тавур кар яз акъвазана. Чи сифте гуру-шмишвал аллатай асиридин пудкъанни цүд ла-гъай ийсара, жув Къурагърин сад лагъай нум-радин юкъван школадин ученик тирла, арадал атанай. Гульгульнай за газетдин мухбирвиле, Шамсудин муаллимди отделдин редакторвиле, 2001-йисуз за къилин редакторвиле, Шамсудин муаллимди газетдин мухбирвиле гъил-гъиле къуна къвалахнай. А чавуз чна чи газет лезги вири районин газетриз чешнелудаз элкъурнай. Са мярекатдал а чавуз “Лезги газетдин” къилин редактор рагъметту Агъариза Саидова, са райондин газетдин къилин редакторди чинин газетдин тариф авурла, икл лаънай: “Къу газет газет туш, ам листовка я. Газет Къурагърин газет хътиди жедайди я”.

Шамсудин муаллимдиз Гъульсейн РАМА-ЗАНА бахшна лагъай келимайриз мад сефер-да къуват хгуз къланзана:

*Би чалариз шумуд мани,
Сивераваз, дульмишина?
Аваэрин зул гъа ваз къани
Лезгистанда къурмишина.
“Дагъдин булах” яз аэропорт,
Лув гана на къуд патаз.
Гъар са эсер, са шумуд сорт,
Жаваб гана гъар садаз.
“Кардни” “Самур”, “Лезги газет”
Цигел хъанва цларарихъ!
Цверекърикай хъана сурсет,
Къимет гала гъарфарихъ.*

Шамсудин муаллимни, Гъульсейн муаллимни, гъайиф хъи, фадлай чи арада амач. Амма абуру чи багъри газет патал къзанимишай девлет чун патал еике ирс, къуват хъанва.

Лишанлу вакъиадихъ галаз алакъалу яз, завай жураба-журе ийсара газетдин къвалахда активнидаказ зегъмет чулагур са жерге маса юлдашрин чешнелу зегъметдикайни лутгъуз жедай. Амма инал за анжах жувахъ галаз санал зегъмет чулагур юлдашрин гъакъиндай хъкин жуван буржи яз гъисабзана.

Къуй инлай къулухъни чи багъри газетдин таъсирувал хажжунин карда чи журналистрихъ еике агалкунар хъурый. Гъар са карда абуру жедай къумекар жувани гуда...

Халъдин манияр

И манияр вичин яшар 80-далай аллатнавай миграгъви баде НУРАГЬ-МЕДОВА Пакизатан мецелай къчин хъувунва.

Миграгъар гамар, халичаяр гульуттар, жигетар, бегълеяр храдай устаринни заргаррин, шауринни худоожникрин хуър тири тарихра гъатнава. Мецел мани, камаллу, таъсиру сувъбет алачир бадени чехи буба и хуъре гилан девирдани бажагъат гъатнада. Пакизат бадени гъа жергедай я. Адан манийрик вич хайи хуърун адетриз хасбур хейлин ква. Абүрай чаз яшайши, умъур, гъакъиқат, тибшатдин шикилар, инсанрин рикл гъиссер, амалар... аквазва. Чна квэз абурукай бязибур теклифзана.

* * *
На армидай рахъкъай шикил
Ам хкведай рекье хана.
Ви шикилдиз килирг къван
Къеневай рикл шуъше хъана.

* * *
Ругундин чуъл, верхин цууквер, -
Хам атиридин ни галайд я.
Кимераллай кълни гада.
Цууквердал къван рикл алайд я.

* * *
Эренлардин ирид булах
Михъи тълаз авахъзана.
Я кастумар алай гада,
На вуч гзаф дамахзана?

* * *
Кълни ярдин келен сувурь,
Къатл, алатна, гъарай хъана.
Ша чан эллэр, къватл хъана фин,
Ярдиз рикл зиян хъана.

* * *
Шалбуз дагъдин гур яйлахар,
Гур яйлахар вирихъ фирай.
Чаз багъа тир гадани свас
Бахтар галаз вилик фирай.

* * *
Я гада, вун нин гада я?
Чар къхидай кълем хъти.
Вун зи риклиз вуч чими я,
Шумал буйдин кълем хъти.

* * *
Я руш, за ваз са суал гун:
Цава гъетер шумуд ава?
Гъетерин сан гуз хъайтла,
Вун заз жедай умуд ава.

* * *
Къецепата къвал къвазава,
Я биргадир вутл къузава?
Тек са чаван обед патал
Ацукийдаз къар гузава.

* * *
Цавараллай Аллагъдилай
Чилераллай кана на зун.
Ин рагъ авай дульнидилай,
Кълни гада, кълан я заз вун.

* * *
Чи къавумрин къакъан къвалер,
Къакъан къвалер авадан хъуй.
Чаз гъизавай цийи сусан,
Мез ширин яз, руъгъ алван хъуй.

* * *
Кълни гада, икл жеч эхир,
Вуна зи рикл акъуд мийир.
Йилен ахвар, йикъан къарыа
Вуна завай къакъуд мийир.

* * *
Шалбуз дагъдай авахъзавай
Живедикай хар жедани?
Таклан ярдин къвализ финалд,
Заз адакай яр жедани?

* * *
Самовардай цазавай чай,
Хъухъ түн, гада, ам агъу туш.
Я къве рикл хъанавай яр,
Ваз ихтияр - заз къайгъу туш.

* * *
Дерт ава заз дидед патай, -
Къунт аватай деред валчагъ.
Деред валчагъ къуль раб я,
Къведач, гада, - ваз жаваб я.

* * *
Муграгърин хуър авадан хъуй,
Къулухъ къацу багълар галаз.
Цийи сусан са гада хъуй,
Сандухд пата паяр амаз.

* * *
Къулан вацлуз сел къвезава,
Вегъ, я гада, гъилевай тур.
Са гаф лугъуз, къулухъ къвазмир,
Лагъ вун заз риклевай сир.

* * *
Урусадин чуълдилай фей
Гардандавай яру башлух.
“Стха хтана” лагъай касдиз
Генже гуда за муштулух.

* * *
Савал дагъдин къакъан дагълар,
Къакъан дагълар гульушан я.
Рагъ таъзвай мулдин цууквер,
Мулдин цууквер перишан я.

* * *
Я Сад Аллагъ, шукур хъуй ваз,
Рикл шаддай балаяр гай.
Къуй къу бахтар вилик фирай,
Квез меҳъерар мубарак хъуй.

* * *
Саламар я ваз ви вахан
Мецелай хуш алакъдай къван.
И лацу чар вал аманат,
Элкъвена вун хкведай къван.

* * *
Килигайла, вун нур гудай са гъед я.
Вун шимерик сес кутунвай са къвед я.
И гурчевгал, белки, са вахъ хъайд я.
Дидеди вун чи хва патал хайд я.

* * *
Я руш, я руш, лацу марал,
Битмиш хъайи къацу чуурал.
Мални гана гъида за вун,
Тадайди туш къвери гатал.

* * *
Саламалейк, ваз къуват хъуй,
Чан эчела авай хала.
Алексалам, ви чан сагъ хъуй,
Ви саламдихъ, лагъ, вуч гала?

* * *
Ваз хабар хъуй, вун зи яр я,
Яраб, суня, вун ганватла?
Ви дидедиз за лагъайтла,
Маса иличи атанватла?

* * *
Ислидинни Кереман сур,
Арадавай мензил вуч я?
Къвед сад-садаз кълан хъайила,
Будад тагун делил вуч я?

* * *
Керем къахъай Эсли я зун,
Рехъ ая түн, къакъан дагълар.
Квез зи Керем акуначи,
Цууквидивди дигай багълар?

* * *
Чи айвандин къилий-къилиз,
Харадин шал - гъилий-гъилиз.
Чаз багъа тир свасни гада,
Умъур фирай чеменра хъиз...

* * *
Эренлардин юкъ женнэт я.
Бубани диде, квэз минет я.
Далдамар гъун эл-адет я,
Къисметдив къу вуч гъульжет я?

* * *
Тик гуңедай векъ чудгъада,
Цуургъульдин сарап гимиш.
Вун фей суруз зунни къведа,
Чан женнэтдин ширин емиш.

* * *
Я сад Аллагъ, сад я ви тъвар,
Къе зи риклиз дульни я дар.
Къе зи риклай шумуд хиял
Фенаватла чидани, яр?

* * *
Булахдин яд къайдиди я,
Пеш вегъена серинайтла.
Гада рушаз чимиidi я,
Дидед гана секинайтла.

Мекераяр - гъар вацра

Алатай киши юкъуз Махачкъалада республикадин хуруын майишатдин мекера (ярмарка) кыиле фена. Шегъердин Пушкинан тварунчы галай күчеда, адет хъянвайвал, ачухнавай алишверишидин майданрал меркездин агъалийриз ва мугъманриз республикадин майишатри, лежберри гъасилзувай михын сурсет базардилай ужуз къиметрай маса къачудай мумкинвал хъана.

Гъавурда гъатзувайвал, къиметар ужуз хъунин себеб ам я хъни, сурсет гъасилзувайбуруз, мекерадин къайдадикай менфят къачуна, чи гъанвай шей арачияр гала-чиз маса гудай мумкинвал хъана. Гъелбетда, и кардилай гъам шей маса гузайбур, гъамни муштери-яр рази я. Иллаки - недай сурсетдин къиметар багъя хъанвай алай-вахтунда. Ихтиин мярекатар мукъ-вал-мукъвал кыиле тухунин важиб-лувал екеди тирдакай мярекатид атай, РД-дин Гъукуматдин Предс-дателдин заместитель Абдулмус-лим Абдулмуслимовни РД-дин хуруын майишатдин ва недай сурсетдин министр Баттал Батта-лов галас алишверишидин майдан-дал маса гузай сурсетдин кили-гай, чилел зегмет чуғвазвайбу-рухъ галас сүгъбетар авур вахту-налди республикадин Кыилин везифа-яр вахтуналди тамамарзавай Сергей Меликовани къейдана.

Региондин регъберди хуруун майишатдин сурсет гъасилзувай-бур алишвериши кыиле тухудай чкаяр тешкилун ва тадараклами-шун патал лазим тир вири шейэ-

ралди таъминариз гъазур тирда-кай лагъана.

“Машмашрин фестивалди чаз ихтиин мекераяр кыиле тухунин не-тижалувал тестикъарна. Лежберар шегъерриз къвезва, чи гъасилнавай шей маса гузва, гъа са вахтун-да арачийрин ишираквал авач. Ихтиин майданрин игтияж таза сурсет маса къачувай муште-рийрин арадани екеди я. Икк, къве-терефни рази я - маса гузайбурни, къачувайбурни. Гъаниз килигна, чиа ихтиин мярекатар вахт-вахтун-да кыиле тухун къетнава. Чи план-дик алишверишидин дезгеяр туль-курун, маса гузайбур терезралди, кассадин аппаратарлди таъми-нарун ква”, - лагъана С.Меликова.

Ада гъакни Дагъустанда гъасилзувай сурсетдинхъ региондилай къе-

цепатани игтияж авайди нубатдин сеферда къейдана.

Абдулмуслим Абдулмуслимова къейд авурвал, алай йисуз республикада майвайрин ва емишрин, гъакни маса культурайрин хъсан бе-гъерар гузлемешзева. Ида недай сурсетдин жигъетдай хатасувал таъминарда ва къиметар багъя ху-нин вилик пад къадай мумкинвал гуда. Ада гъисабзувайвал, хуруун майишатдин мекерайри и кардик виле ақядай хътин пай кутазва.

“Дагъустандин Кыилин тапшу-рүйдади чна недай сурсетдин базардин къиметар датланя ахтар-мишзева. Къенин юкъуз чи къиметар виридалай агъузбур я. Месе-ла, са килограмм лапагдин як 300-320 манатдай маса къачуз жезва, шегъердин базарда лагъайла, 400-лай ужуз жагъидач. Картофу-рин, ципицирин, майдин якүн ва маса сурсеттин къиметарни базардинбурулай ужуз я. Гъа са вахтунда ерини - лап хъсан”, - лагъана ада. Гъук-матдин векилри къейд авурвал, мекераяр вахт-вахтунда тухудайвал я, иллаки - ше-гъеррин инсанар къалиндаказ яшамиш жезвай районра. Идалайни гъейри, Дагъустанда гъамиша кардик жедай аг-

ропромышленный парк арадал гъу-нин мессладизни килигзева.

“Чиа Махачкъалада мекераяр гъар вацра тешкилзева. Дагъустандин Кыили чал абур гъар 10 ийкъа-лай садра кыиле тухун тапшур-мишнава. Гележегда чна лазим тир вири къурулушарни галай агропро-мышленный парк ачухда. Ана фер-мерривай чи гъасилзувай шей, ар-тухан къиметар эхциг тавуна, гъи-ляй-гъилиз гъар юкъуз маса гуз же-да. Исятда чна и месэладал къва-лахзева”, - лагъана А.Абдулмусли-мова.

Малум хайивал, республика-дин шегъеррин властри мекераяр кыиле тухун патал алишверишидин майданар тайинарун, анра санита-риядин жигъетдай кутугай шартлар арадал гъун лазим я.

Бегъер - 2021 Шазандалай гзаф

Дагъустанда зулун магъсулрин бегъер къват хъувунин къвалах акъалтларнава. Республикадин ху-руун майишатдин ва недай сур-сетдин министрводин сифте-гъан делилрал аласлу яз, 93,7 агъзур гектардай 212 агъзур тонн техил вахчуна, им алатай йисан къадардилай 3 процентдин гзаф я. Юкъван гъисабдалди, республика-да техилрин бегъерувал са гектардай 22,6 центнердиз барабар хъана, имни алатай йисандалай са ти-мил виниз тир къадар я.

Виридалайни гзаф къадар техил Хасавюрт районда къватнава. Ина тахминан 17 агъзур гектардай 42 агъзур тонн вахчуна. Къвед лагъай чкадал Къарабудахкент район ала. Ина 9800 гектардай 22,3 агъзур тонн къватнава. Гъульгуна гъар сада 20 агъзур тонн бегъер вахчу-вай Ногъай ва Къизляр районар ава.

“Алай йис, төбиатдин ва гъава-дин шартларал гъалттайла, са къадар муракабди тир. Къурагъивилерни, маса жуъредин татугайвилерни

хъана. Сифтени-сифте хуруун майишатдин сурсет гъасилзувайбу-рун, ахпа муниципалитетрин влас-трин, министерствойрин къуватар вири сад авун себеб яз, аллатай ий-сан къадардилай артух бегъер вах-чуз алакъна. Алай вахтунда техил ҷазвай майишатри чин къалахда агротехнологийрал къевидаказ амал авуниз виридалайни еке фикир гуз башламишнава”, - лугъузва РД-дин хуруун майишатдин ва недай сур-сетдин министрдин заместитель Шарип Шарипова.

Цийи фабрика ахъайна

Каспийскдин мулкунал алай инвестицийрин “Уйташ” майдан-дал “Экотар” ООО-дин гофрокартон ва гофрокъапар акъуду-нис талукъ проект къилиз акъудна күтъяльнава. Карханади къва-лах башламишуниз талукъ шад мянрекат 14-августдиз кыиле фена. Ана вахтуналди РД-дин Кыилин везифа-тамамарзавай Сергей Меликовани иштиракна.

Къейд ийин хъни, фабрика эцигунин къвалахар 2019-йисуз гы-ле къунай ва 2021-йисан январдиз акъалтларнай. Кархана лазим тир вири къурулушарлди ва хам-малдадли таъмин я. Гележегда ина хуси къапара тұна гъазурнавай майвайрин консервияр акъудун пландик ква.

Проект къилиз акъудун патал 220 миллион манат хуси та-къатар желбнава. Датланя къвалахдалди таъмин жедай рабочийрин къадар 90-даз барабар хъун лазим я, абуру пуд сменада къвалахда. Са касдин юкъван мажиб 35 агъзур манатдив агадьда.

Фиризавайвал, тамам гужувал аваз къвалахиз башлами-шайла, карханади РД-дин вири жуърейрин бюджетриз чара ий-дай налогрин къадар йиса тахминан 40 миллион манатдиз ба-рабар жеда. Фабрикадиң йиса 55,7 миллион квадратный метр картон ва 38,9 миллиондин къадарда аваз гофрокъапар акъуд-дай мумкинвал ава. С.Меликова производстводин гъерекатар тешкилнавай жуъредиз виниз тир къимет гана. Ада къейд авурвал, фабрика эцигнавай чкадал чилин участок нетижалудаказ ишлемешнава.

“Фабрикада производстводин гъерекатар тешкилнавай жу-редилай разивал ийиз жеда, вучиз лагъайла, ам зирзибил амукъ тийидай, яни тамам циклдин жуъреда түккүрнава. Ихтиин кар-ханаяр чахъ тимил ава. Экологиядин жигъетдай михывал ина къве сеферда артухди я: сад лагъайди, михы сурсет акъудза-ва, къвед лагъайди, производстводин нетижада маса, герек ава-чири продукттар арадал къвевзач. Идалайни гъейри, кархана күр-рүп вахтунда ва са акъван гзафбур тушир тақатрихъ арадал гъанба. Гъакни ада тъам производство вилициди тухунин, гъамни рабочийриз зегметдин кутугай шартлар арадал гъунин жигъет-дай аладай аямдин вири истемишнурис жаваб гузва. Заз Дагъустанда и проект умъурдиз кечирмишай ксариз сагърай лугъуз къланзава”, - лагъана ада.

“Экотар” ООО-дин генеральны директор Руслан Мурсалова малумарайвал, фабрикади акъуддай картондин продукция къва-чин къапарин, ширинлухрин ва иккидин промышленностривай, Кеферпаратан Кавказда машгүр тир майвачивилин ва багъман-чивилин хилерин сурсет къапара тұн патал ишлемешиз жеда.

“Ихтиин продукциядихъ игтияж ава. Амма икъван чавалди ухшар тир зурба производство Адыгеяда авай. Гила чи фабрика Россиядик мулкунал виридалайни къиблединди жеда. Акъудза-вай шей чна Дагъустандин, СКФО-дин республикайрин сурсет гъасилзувайбуруз маса гун къетнава. Ам агақтарунин гъакъин-дай раҳунар гъакъни Азербайжандын Түркменистандын га-лаз кыиле тухузва”, - гъавурда тұна Р.Мурсалова.

Санлай къачурла, къейд ийин, 2021-йисан 6 вәцран нетижай-ралди, Дагъустанда промышленный производстводин къадар 15 процентдин гзаф хъана. РД-дин промышленностдин алиш-веришилдер хъунин виле ақядай хътин пай - 119,2% - промышлен-ностдин гъялдай хилерин карханайри кутунва.

Месэлэяр гъял тавунмаз...

Жасмина САИДОВА

РД-дин Гүкуматдин Председатель Абдуллатагы Амирханован күл алаз 31-иулдиз къабулагийн къаардин бинедалз, государстводин образованидид идарайра къалахавайбуруз мажибар гүнин къайдадик дегишвилер кутунва. Ик, 2021-йисан 1-сентябрдилай республикадин муаллимринг мажибар 3 агъзур манатдин хаж хүн лазим я. Юкъван гысабдалди мажибрин къадар, хабар гузтайвал, тахминан 23 процентдин гзафарда. Гъар са къуллугъдиз талукь мажиб гъихындид жедатла. Гүкуматдин къаарда (№195 от 30.07.21) къалтурнава.

Гъа са вахтунда, къейднавайвал, и къаар РД-дин образованидидин ва илимдин министерстводин къаюмвилек квай образованидид идарайриз талукь я. Инал къейдийн, республикадин образованидидин ва илимдин министерстводи идара ийизвайбурун арада умуми образованидидин 95, мектебдиз фидалди образованидидин 17 ва аялриз алана образование гүнин 14 тешкилат ава. Амайбур вири - муниципалитетрин идарадик. Малум жезвайвал, республикадин мулкунал алай анжах мектебрин умуми къадардив гектигайла (тахминан 1500), и дегишвал, гъелелиг лап түмил къадар муллимринг талукь жеда. Гъа са вахтунда къаарда муниципальный тешкилатрэз чинин дережада ихътин, яни мажибар хкажуниз талукь къаарар къабулун теклифнава.

Республикадин образованидид идарайр муниципалитетрин идарадик хүнин къайдадикай къил къацкүдүн, яни вири мектебар сад хыз министерстводин къаюмвилек кутун чарасуз тирдакай идалай вилик РД-дин образованидидин ва илимдин министр Ягъя Бучаева са шумуд сеферда къейднай.

РФ-дин субъектрин мектебра гузтай образованидидин еридал гъалтайла, Рособрнадзордин рейтингда Дагъустан саки эхиримжи чадал (Ингушетиян вилик) ала. Министри гъисабзайвал, республикадин муниципалитетри чин об разованидидин управленийрин къилериз дикъетдивди фикир гүн лазим я, гъикл лагъайла, абурун са къадар

паюнин къалах нетижасуди я. "Са ражхунни алач, чахъ образованидид хиле виниз тир бажарагь авай, еке агалкунар къазаннишавай, журеба-жууре олимпиадайра гъалиб жезвай ученикар гъазурзай муаллимар ава. Амма абурун четин месэлэяр чавай гъялиз жезвай, гъикл лагъайла, чаз мектебра авай гъакъикъи гъалдикай хабар авач. Гъа са вахтунда государстводин нетижай къадай аттестациядин вахтунда чаз муниципалитетри рехъ гузтай къван гъалатлар аквазва. Зи вилик республикадин Кыл Сергей Меликова тайин тир месэлэяр эцигнава, гъанис килигна, арадал атанай гъалар гүнгүнна хтунна къанды", - лагъаный министри идалай вилик муниципалитетрин идарадик квай мектебриз талукь яз. И хиле хцидаказ акъвазнавай месэлэйрикай яз, ада гъакъни ришветбазвал, управленийра эсиллагь талукь тушир ксари къуллугъяр къун ва масабур къейдна.

Муллимринг мажибрин месэлэдэз талукь яз къейд ийин хы, Россстадти 2019-йисуз гөгөненш майданра аваз къиле тухтай ахтаршиунчи ачхарайвал, улькведа образованидид хилен гъар вад лагъай работникдин мажиб 15 агъзур манатдилай түмил тир. Гъакъыкъи гъалар мадни усалбур тирдакай РФ-дин образованидидин хилен работнирин профсоюздин председателдин заместитель Михаил Авденкодини къейднай.

"Муллимринг мажибрин гъакъынчай Президентдин майдин ташуругъриз талукь яз гъахъ-гъисабар ийидайла, юкъван къадар гъисабда къава. Эгер ставкайр гъисабиз хъанайла, гъакъыкъат масад жедай. Гъанис килигна, Россстадтин делилар, чи фикирдади, лап "хъультулбүр" я", - къейднай ада.

Россстадтин ахтаршиунчи ачхарайвал, виридалайни гъвеччи мажибар авай 5 региондин арада Дағустанни ава. М.Авдеенкоди гъисабзайвал, муллимринг мажибрин 70 процент замин тир паюнай ибарат ва адан къадар МРОТ-дилай түмил ташын лазим я. "Чавай образованидидин ери хкажун истемишава, амма, эгер чна муллимринг къазанжийрин месэлэяр гъял та вурта, гъихын терикийрэй рахаз жеда? Идалайни гъеरи, абурул гъакъни къадардилай артух пар ала

- 1,5-2 ставка, чарархъ галаз къалахун ва икмад", - гысабзава ада. 2021-йисалай Россияда бюджетникриз (гъа жергедай - муаллимринг) мажибар гүнин цийи къайдада къуватда гъятнава. Адан бинеда аслу ставка ва 18 разряддикай ибарат тир тарифрин сетка ава. Икм, бюджетдин къуллугъчидин зэгье-метдидин гъакъы агъадихъ галай паярий ибарат жеда:

- асуул мажиб;
- къилдин къаучур касдиз талукъ премия (агъа клан - 5%);
- зарарлувилиз ва яял ядай ийкъяра къалахуниз килигна гузай алаа гъакъы;
- илнимдиг дөрөжадиз, хъланвай агалкунирэз ва стаждиз (10-30%) гузай алаа гъакъы;
- алана тир маса пулар (егэр авамла).

Регионара гъакъни МРОТ-дин чайкирн къадарар тайнарзава.

Россияда муаллимринг мажибрин къадар бязи маса себебрилайн ислуу:

- 5 агъзур манатдиг къадарда аваз классдин руководстводай гузай алаа гъакъидилай. Эгер сад хыз 2 ва мадни гзаф классар къиле тухузевтла, муллимринг ихътин гъакъы анжак 2 классдай къаучудай ихтияр ава. Гъелбетдэ, и пулунай налогарни къадар, гъанис килигна, гъилиз къведай пул түмил жеда.

- 2021-йисан 1-сентябрдилай ахтаршиун патал кардик күтадай аттестациядин цийи къайдадилай. Адан нетижайрай квалификациядин цийи категорияр - муллимдилай башламишна, чөхү муллимдилай (методист) ва каралай муллимдилай (дузь рекель эцигдайди) агаакъна - гуда. Сад лагъай дөрөжадилай къөд лагъайдал элячун патал мектебда, гыч таххайла, 5 ийсуз, къөд лагъайдал - 10 ийсуз къалахун лазим жеда.

Якъин жезвайвал, республикадин образованидид хиле арадал атанай гъалар гъелелиг разивал ийиз жедайбуру туш. Ина къват хъланвай сад-садахъ галаз алакъылу месэлэяр гъял тавунмаз, и хиле виле акъдай хътин дегишвилер тун четин я. Гъанис килигна, муллимринг мажибар хкажна лагъай шад хабар гъелелиг са түмил пашманвални квайди я.

Школайра - цийивилер

Хазран КЬАСУМОВ

"Образование" милли проект себеб яз, алай 5 ийсуз Стлал Сулейманан райондин 3 школада "Точка роста" центраяг ачууда. И мурадалди Цмуррин, Цийи поселокдин ва Къасумхуруу 2-нумрадин юкъван школайра 25-августдади маңсус къвалер тадаракламишда. Федеральний проектдин сергъятра аваз образованидидин центраяг гужлу компютерралди, 3D-принтерралди, квадрокоптерралди ва алай аямдин маса техникидади таъминаарда.

Рекъемрин техника факультативдин, гъакъни информатикадай, ОБЖ-дай ва технологияд тарсар тухун патал фикирдиз къачунва. ОБЖ-дин тарсарив эгечизавай гъални дидбай дегиж жеда. Алава яз, школьникриз медицинадин сифте күмек гүнни чирда.

* * *

2021-йисуз райондин 14 школа патал муниципалитетдин бюджетдин тақыярихъ алай аямдин техника маса къачунва. Интерактивный доскаяр Къасумхуруу 1 ва 2-нумрайрин, Алья Стлалрин, Къулан Стлалрин, Курхуруу 1-нумрадин, Испикрин, Клахцугърин, Сардархуруу, Нууцуу гъирин, Даркүш-Къазмайрин ва Чуухверхуруу юкъван школайрив, гъакъни Испикрин ва Асалдухуруу ООШ-рив агаакънава.

Эминхуруу юкъван школадин лингвистикадин кабинет патал багъа къимет авай тадаракар къачунва. Абурул къелунин цийи ийс башламишталди эцигда.

* * *

Райондин къил Нариман Абдулмуталибов, райондин депутатин собранидин председатель Штибер Мегъамедханов ва райадминистрациядин векилар Сардар-

хуруу юкъван школада "100 школа" проект уймуурдиз кечирмишавай тъалыхъ галаз таниши хъана. Чими санузелар ва къелунин корпудишигъал алаа къвалер дүзмишун патал республикадин бюджетдай 2 миллион манатдин къадарда аваз субсидия, гъакъни райондин бюджетдай 200 агъзур манат чара авуна. Карчи Сагыб Алимовани вичин патай и проектдиз 500 агъзур манат гана.

Сардархуруу 1965-йисуз эцигай са мертебадин школадин дараматда алай вахтунда саки 80 аялди къелзава. 2009-йисуз райондин бюджетдин тақыярихъ гысабдай школадин къав дегишарнай. Ремонтир къвалайриз хуруунийрии күмекар ганаай.

Ремонтир къвалахар хъсан ери аваз тамамарун ва къелунин ийс башламишталди ақылтарун лазим я.

Тербиядин месэлэйрай

Нариман МАМЕДОВ,
журналист-педагог, РД-дин культурадин лайихлу работник

Чин аялар вири патархъяй чирвилер авайбур, акууллубур яз чөхи авун гзаф дидейрин мурад я. Амма аялар тербияламишунин рекъяя методикадин гзаф къадар пособиар аватлани, и жигъетдай дүм-дүз инструкция цөлелеги садани яратмишав. Ахътин диде-бубаяр ава хыи, педагогикадин ктабар къелзавачтани, абуру аялар вири патархъяй вилик фенвайбур яз чөхи ийизва. Ихътин хизанрин сир квекай ибарат я?

Адэтдин хизанра а кардихъ инаниши я хыи, аялдин къиле "завай вири жеда" лагъай фикир тун агалкунин замин я. Амма адалай аял "завай вири жувавай жеда" лагъай фикирдэл гъун важибу я. Ихътин жууредин къатлунриди аялдиз а кар чир же-да хыи, ам неинки гележег-диз физва, гъакъл ада ам түккүрни ийизва. Ихътин аслу туширвал лагъайла.

Аслу туширвал къейд я

аял вахтариал башламишава. Эгер аялди са кар гылые къуртла, яшдиз килиг тавуна, диде-бубади адан тереф хүзва. Эгер гылые къинах къалахун къилиз акъудиз жезвачтла, мукъва-къилийри ам, гъеле бицэл тирди аялдин риклэх хизиз.

Аялдиз ихтибар авун лап хъсан тарифун я. Бес ам хъсан краарал гъикл гъевесламишда? Я туш хыи, адаа къенфет гудани? Риклэх хвена къанда хыи, са гыльтын ятланы хъсан карда сифте камар къаучувай аял патал виридалайни къиметлу тариф адаа ихтибар авун я. Эгер аялдал са кар тамамилелди ихтибарзатла, им аял лагъай чал я хыи, адаа и кар лап хъсандин чир хъанва.

Малум тирвал, аялдал лап михы парталар алас хъуни гъам дидедивай ва гъамни аялдивай къадарсуз гзаф къуватар къакъудда. Гъа са вахтунда камаллу дидейрин фикирдэл, аялдикай лайихлу инсан чөхи авун патал михы парталархъ ахътин еке метлеб ава. Гзаф вахтара аялрин патавни алаш-булаш газ жеда. И кар себеб яз, камаллу са диде-бубани къапайр акъатдад. Абурул кардин гъавурда ава хыи, аялар селигъасуз я ва абурул патав гъамиши са вч ятланы аватава, авахъзва ва къацлужва. Гъавийл къвал михыдаказ хуунин патахъяй датланы аялрин риклэх хуунин чкадал диде-бубайри абурул, яшав-яшав къайдадин хийирдин гъакъиндай сүльбет авунлди, къулай шартла яшамиш жедай мумкинвал гузва.

Адэтдин диде-бубайри сейрдиз фенвай вахтунда аялриз мукъвал-мукъвал гъараарда: "акъхамир", "къамир", "секин хъухъ". Амма абурул гзаф камаллу диде-бубайриз а кар чир жезва хыи, гъвеччи яшара авай аялрин энергия сергъятаа. Икм хъайлана, адаа чөхи яшдиз акъатайла гылые къур са гыльтын ятланы месэлэя эхирдал къван къилиз акъудиз регъят жеда.

Вири патархъяй чирвилер авай, акууллуга аялриз, мумкин я, гъвеччи тирла, къадарсуз гзаф крар ийидай ихтияр гузва. Амма ихътин аялдизни тайнарнавай сергъятаа эхъчдай ихтияр ава. Им, сифте нубатда, чөхибүрз гъурумтава патал тарифин тирла. Къуне гъатта аялдиз гъараар тийдайвал са адан хъсан вири крар гъевесламишдайвал хъайтлани, аялди чөхи яшда авай мукъва-къилидин намусдик хъладай кар авур дүшүшүшда адаа вич кутурув жуурда тухвайди къатлунун патал чөхидэл хвена къанда.

Аялдик чөхи яшда авай инсанриз гъурумтава авунин вердишилжер жезмий къван фад кутуна къанда. Абурул кар акуун лазим я хыи, хизанды сифте чкадал диде ва буба ала, абурул гзаф крарни аслу я. И вахтунда гележегда веледар, чөхибүрз аслу тушиз, вири крар чи къилиз акъудиз чалишиши жеда.

Са гыльтын ятланы чуру краай аял риклэх алай шейиникай магъумаруналди түнбүртгэв авунин чкадал адаа дүзгүртн ва кутугай кардай хийир къаучудай шартла яратмишна къанда. Эгер аял къадагъайрин ва түнбүртгэв гуттүүр сергъятаа яшамиш жезвачтла, ам гъа вичин хийир патал къилихар хъсан патахъяй дегишариз чалишиши жеда.

Чир хъана къанда хыи, са карни фикир тагана амукъазава. Алай аямдин психология чурукла къиенвай гъар са гъарфунай аялдин тариф тавун меслэйтава. Гүя чөхибүрз гъурумтава ихътин хийирдин хъайтлани агалькун гъевесламишна къанда. Гъатта ихътин дидедин патав аялди дафтадарин чарчел чурунвай шаклу манадин шикил гъайилани, адаа шикилдай са гыльтын ятланы къени, яни рази жедай терефар жагъурда. Къилинди ам я хыи, адаа маса мукъва-къилийрин вилик аялдин и "эсердал" дамаада. Ихътин рафтартвиле аялдиз хъсан патахъяй вав, писдаказ таъсирда.

Духтурап - умурдин даяхар

Гиппократан къинез вафалуди

Абидин КАМИЛОВ,
РД-дин культурадин лайихлу работ-
ник, РФ-дин журналистрин Союз-
дин член

Чи умурда важибул кеспияр газаф ава: алимвал, муаллимвал, духтурвал, агрономвал, инженервал, малдарвал... Амма гъакъикъатда вири терефар ахтармишина, абурукай виридалайни важиблуди гъим я лагъайтла, - духтурвал. Эхъ, гъакъикъатдани, и лацу халатар алай, Гиппократан кын күнчай, юкъуз-ийфиз рикли сектинвал авачир, герек члавуз эверайла, ийфизни мескай къарагъна, начагъдан гъарайдиз физвай инсанрал чехи ихтибарвал авунва: абурун гъим чилин винел виридалайни багъя хазина тир инсандин умуръ, адан къисмет ава. Стап Сулейманан райондин ЦРБ-дин чехибурун ва аялрин хирург, хирургический отделенидин заведующий, РД-дин здравоохраненидин отличник. Дағыстандин лайихлу духтур, кылин категориядин духтур **Гъажимирзоев Ражидина** 1990-йисан октябрдилай ина квалахиз хайи девирда устадвилелди авур са шумуд четин операциядин гъакъиндей, газабуруз хиз, зазин ван хъана.

- Жуван вилик акваз-акваз чан гузай инсан ажалдин къармахай акъудун патал вири фикир и кардиз гузвойла, адас хъанвай хасаратвилин къезилвал ва заланвал аквадач, - лугузыза Ражидин духтурдид. - И члавуз гъар са де-кынья важибул я. Жуван гъиле инсандин къисмет авайди фикирдай акъудна виже къведач.

Эхъ, гъакъикъатдани, Ражидин духтур вичи хягъай пешедай умурдин макъсад, руғьдин таъминвал жагъанвай инсанрикай сад я.

1956-йисуз Сайтархууре Гъажимирзоев Гъажимирзедин хизанды дедедиз хъана Гъетягърин юкъван школа акъалттарай Ражидин Дағыстандин медицинадин институтдиз хъанына. Ана гүтятъйла, ам квалахиз Тажикистан ССР-дин Орджоникидзеабад шегъердиз рекье туна. Ина жеңил пешекарди медучилиштеда тарсар гуз хъана. Гүбъуналай Ражидин духтурдид Нуърек шегъерда больницида хирург-ординатор, ахпа хирургический отделенидин заведующий яз квалахна. Вири и йисара, жеңиль пешекар яз, ада са шумуд четин операцияни авуна. Гъа са вахтунда хирургвилин устадвал хажунал, ківенківчи хирургрин тежириба чиранул ара датланах квалахна ва исяддани квалахазава.

1988-йисуз ам Тажикистандин гос-мединститутдин ординатурадиз гъахъна ва ам лап хъсан къиметралди акъалттарна. Квалахай гъар са чакда пешедал рикл, кардин гъавурда хъуналди, начагъбурух галаз дүз рафтартвал авуналди Р.Гъажимирзоева тажик халкъдин

патай еке гъурмет ва авторитет къазанмишина.

Адас намуслу зегъметдай Тажикистан ССР-дин гъукуматдин Гъурметдин грамотани ганай.

Амма рикле жуван хайи халкъдиз къуллугъ авунин мурад авай Ражидин духтур вичин хайи ватандиз хтана.

Вичихъ галаз авур сүгъбетдин вахтунда Ражидин духтурди къейд авурвал, а чаван ДАССР-дин здравоохраненидин министерства, МВД-дин санчастуна квалах авурдалай гүгъульниш ам хайи райондиз хтана.

- Махачкъалада захъ квалахдин, гъамни илимдин рекъяя виниз тир дере-жаяр къазанмишдай, фадлай риклевай мурадар къилиз акъуддай мумкинвал жезвайтани, - лугузыза Р.Гъажимирзоева, - зун Къасумхуурел хтунал күсни пашман хъана. Гъар са кас сифте нубатда жуван хайи халкъдин къуллугъда акъвазна къланда. Жуван къуватар, чирвилер масанра серф авуна, са күнини бакара амачирла, хайи чилихъ, ватандихъ ялунни са къегъалвал туш.

Рикл, гъил михъ духтур, хуш къилихин инсан яз, ада районгъэлирин, тъяк! маса районприн ағъалийрин патайни гъурмет къазанмишнава. Хирург яз, Р.Гъажимирзоева (гъвчели операцияр квачиз), гъар йисуз 150-далай виниз операцияр, гъа са вахтунда аялрин духтурвални ийизва. Адан квалахдилай ЦРБ-дин руководстводи, хирургический отделенидин работникри ва начагъбуруни екез развалзава.

Дамах гвачир, пешекарвилин устадвал ара датланах хажунал машгъул тир Ражидин Гъажимирзоевича вичелай газаф тежириба авай духтуррал меслят гъида, герек члавуз гафуналдини, кардалдини вични абурун күмекдиз фида. Ам инин медперсонандиз неинки вичин инсанвилин, ағайнавилин лишанралди, тъяк! герек чкадал вичин гаф хүнталдини хуш я. Адан сивай векъи гафунин ван я квалах, я квалахал къведач.

Ражидин Гъажимирзоевичин умурдин юлдаш Жамилияни чи райондилай къечени газабуруз машъур, хуш къилихрин дишегъли, савадлу пешекар-духтур я. Ада чи районда авай ВТЭК-дин квалахдиз газаф йисара регъбервал гана, алай вахтундани гъана зегъмет чүгвазва.

Абуру чин веледрикайни хайи халкъдиз ва Ватандиз вафалу инсанар хкатун патал чалишишишава. Абурун аяларни диде-бубади хягъай рекъяя фена. Алай вахтунда и хизанды 5 духтур ава.

РД-дин лайихлу духтур Ражидин Гъажимирзоевича и ийкъара вичин умурдин 65-гатфар шад гъалара къаршиламишина. И лишанту вакъяна риклин сидкъидай тебрик авунихъ галаз санал чаз яр-дуст къани, гъамиша сивел зариф-хъвер алай адахъ сагъ чан, яргъал умуръ, руғьдин къубанвал, хизанданни бахт-берекат хъана къанзана.

Инсанар ва къисметар

Надият ВЕЛИЕВА

Умурдин вил вегъейла, иллаки алай дөвирда рикле дерт авачир инсанар бажаът ава. Гъикъван гъайиф жедай кар я, гъеле умур вилик кумай, рикле мурадар авай жегъил прив залан азар гаттум хъана ва я кылел бедбахтвилин душуш атана, инвалидиз элкъвена, абурун умурдин юлдаш дад амачирла. Азардин вилик инсан ужузи я, ажузни. Садазни пака вичин кылел вуч къведатла чизвач. Чал умурда журабе-жууре ағыр къисметдин инсанар гъалтзава. Бязи вахтара инсанар чебни регъимсуз, мергъяматсуз, инсафсуз жеда.

Къенин зи ихтилатни гъа ихътин са душушдикай я.

И мукъвара газетдиз духтурдикай макъала къын патал зун республикадин онкологиядин больницидиз фенвай. Ана ракдин залан азарар сагъар хъийизвай, риклиз къайи чка я. Больницидин гъяят анализар вахкүз атанвай инсанрив ацланвай. Абуру гъар сад онкологидин рекъяя са гъихътин ятлани патология авайбур тир. Абуру килигиз, квезд Аллагъ күмек хъурай гафар къведа мецел.

Духтурар экуынин "вад декъикъадиз" квяттнавай. И миракет күтъяя жедалди, зун гъяята кубсридай ацукъана. Зи къаншарда сад жеңиль, садни юкъван яшарин къве дишегъли ацукънавай. Абурукай жеңильди, чинни анихъ хыз элкъуэрна, мукъвал-мукъвал вилер яйлухадди михъиз, шехъзавай. Ам

камар тир. Гъа икл, адас операция авуна. Ам квализ хъфена. Сифте къве йисуз Омар аич умурдин юлдашдин риклиз са жуърединни чуру фикир текъведайвал тухвана. Амма икл яргъалди фенач. Жегъилрин араяр къвезкъвэзер серин жез, Омар аичи ишлемешиз, ам квализ геж хъвэз башламишина. Загърадин риклиз къарай авачир. Омаракай вичиз умурдин юлдаш жеда лагъана инаниши тушир. Омаран диде-буба капл - тлеат ийизвай, газаф регъимлүм, мергъяматлут инсанар тир. Абуруз чин сусан язух къвезвай. Абуру адас икл ятлана: "Гъар гъыкъятлани, чан руш, вун чаз къисметдай ақтантавайди я. Вуна азар пул гана къачунвач къван. Къун хътибин душнъяд ацлана. Са яял къачуна, хъда".

Амма сусаз а гафарин ван къвезвачир, адан рикл гъулькуй скекин тушир.

Са нянихъ вири суфрадихъ ацуқънавайла, Омар аич квалахиз Москвадиз фидайдакай лагъана. Диде-буба гъикъван рази туширтлани, ада вичиз къанивал авуна. Москвадай ада диде-бубадиз зенгер ийизвай, абурун сагъламвиликай хабар къадай. Амма Загърадин тъварни къан тийиз хъана. Ам къвердавай перт жезвай. Са юкъуз, хабарни авачиз, Загърадин телефондин трубкадиз Омаран зенг атана. Теспача кваз, ада трубка хажна. Аны Загърадиз рикл атлудай гафарин ван атана. Омар азас икл лагъана: "Загъра, вуна багъышламиши, гележегда чун, умурдин юлдашар яз, санал яшамиш жедач. Вун ви дидедин патав ахлад"...

Рикл къевиз къан...

газаф перишан тир. Са арада ам больницидин дараматдиз фена. Ахла за инал аламай дишегълидивай а руш вучиз шехъзава, адас дерт вуч я лагъана хабар къуна. "Адан тарих яргъиди я, чан вах", - лагъана, а папа ихтилат ийиз башламишина.

- Чун Лак райондин Хосрех хъуряй, амнизи вахан руш, тъварни Загъра я. Диде-бубади алас - багъаз хъзвай авай са руш. Абуруз мад веледар авач. Школа - къизилдин медалдалди, университет яру дипломдалди акъалттарна, хайи хуъре муаллим из квалах-заявай. Акунар алай гүрчег рушаз илчияни газаф къвезвай. Амма Загъради умурдин юлдашвиле вичихъ галаз школада ва университеттада санал къелай Омар хъана. Диде-бубади, еке харжияр авуна, руш гъульбуз гана. Къедили школада квалахиз, умуръ вичин къайдада аваз физвай. Омаран диде-бубади сусалай газаф рази тир.

Загърадин баҳтлу умуръ яргъалди фенач. Бедбахтвал хабарни авачиз галукуда. Шегъердай хъзвай рекъе машин авария хъана, Загърадин буба рагъметдиз фена. Рушаз еке дерт хъана. Гъамиша сивел хъвер алай, шад къилихрин ам михъиз сефил хъана. Буба адас умурда вири тир.

Йисар къвез физвай. Загърадихъ аяларни авачир. Ам къвердавай юхсул жезвай. Ада са гъихътин ятлани сагъсузвал авайди гъиссазвай. Омар аичин паб, сагъламвал ахтармишиш, Махачкъаладиз гъана. Ина лагъайтла, жеңиль дишегълидиз ағыр къарап акъуда: Загърадин гинекологиядин органик рак акатнавайдакай, ам беденди чукъун тавун патал а органар вахтунда акъудун лазим тирдакай лагъана. Им Загърадин баҳтсузвилин сифте

и гафарин ван хайила Загърадин квачерикай чил хкатна, вилерикай цайлапанар фена, квалае шелдин сес гъятна. Адас аму-къайди вичин пек-партал квяттна, дидедин патав хъфин хъана. Квализ хтай са шумуд йисалай адан дидени рагъметдиз фена. Загърадин дапу михъиз ичи хъана. Адас умурдин къисметдай дад амачир. Гила ада, "Я Аллагъ, зун вуна диде-бубадикай, умурдин юлдашдикай, къисмет тахъай аялрикай магърумна. Зун гъикъван тахъирлу хъана ви вилик?" - гафар мукъвал-мукъвал тикрарзавай.

Омар лагъайтла, маса дишегълидад эвлениши хъхъана. Хизанды къве хвани чехи ийизвай. Са мус ятлани чепл чин рикл алас, арада гъурмут аваз яшамиш хъай Омарни Загъра гила чара ксар тир.

Ихътин душушшарни наз умурда, гъайиф хъи, тимлил аквазвач, инлай къулукъни хъжеда. Амма кар анал ала хъи, итим азарлу хъайила, дишегълиди ам гадарда. Вири зегъметар вичин хивез къачуна къайгъу чугувада, сагъариз алахъда. Гъайиф хъи, ахтин мергъяматлувал, регъимлувал вири итимрихъ же-дак. Къанажагъ, меденивал, инсанвал виридахъ жезвач эхир. Омар ахтин кас хънатла, Загърадиз, белки, күмек жедай, чуру азар, белки, алатдай, сагъ хъжедай. Инсан фикирри, баҳтсуз къисметдини регъивезвайди я. Вучда къван?! Ихътин душушшарни наз умурда, гъайиф хъи, тимлил аквазвач, инлай къулукъни меслят къалуриз жеда? Сабурлувал хъун, умурдин дихъай жезмай къван вил атлун тийин. Алакъдай са кардал машгъул жен, зегъмет чугуван-датлана фикиррив рикл нез тан тийин. Аллагъ чехи кас я - гъада ялвар ийин... Белки, күмек жен. Инсанрин кылел текъвезвай душушшар, бедбахтивилер авач. Рикл къевиз къан.

Цийи ктаб “Гъепцегъ-наме”

Н.МЕГЬАМЕДРАСУЛОВА,
Мегъамадхуруын райондин
Гъепцегърин юкъван школадин
урус чаланни литературадин муллум

Ийикъара “Мавел” чапханади келзавайбуруу цийи ктаб - “Гъепцегъ-наме” агаъкарна. Им хуруун тарихиз талукъарнавай сад лагъай ахтармишун я. И важибул квалахдин себекаар ктабдин автор, - гъепцегъви, биологиян илимрүүн кандидат, РД-дин лайихлу муаллим, РФ-дин АПО-дин член-корреспондент, РФ-дин кылигин пешекарвилин образованнин Гъуруметтуу работник **МУКАИЛОВ** Мукаил Изберович ва гъакъван

Вичихъ кыакъан дөрөжаяр авай илимрүүн доктор, профессор, писатель, общественно-политический деятель
Къурбан Халикович АКИМОВ я.

Цийи ктаб арадал атун патал тівар-ван авай алым - археолог, тарихдин илимрүүн доктор, профессор **Амри Ризаевич ШИХСАИДОВАНИ** вичин вахтунда хейлин күмекар гана. Ада вичихъ галас хайи гуруушрин вахтунда Мукаил Изберовичаз лугуудай: “Гъепцегъ хуруун тарих Кылбепатан Дағыстанда виридалайни түмил ахтармишнавайди я. Гъавиялии ви квалахди келдайбуруун патай еке итих арадал гъида”.

Алим са къадар шаклуну тир жеди. Гъиқт лагъайта, хуруун тарихдай, вични садраны ахтармиш тавунтай, чехи ктаб кхын гекъигүн авачир хытн еке зөгьмет ва жавабдарвал я. И кар гъиссазавай профессор Амри Ризаевича алва хъувунай: “Са жуурдинни тарих авачирдалай са гъихътин ятла жувас чизвай тарих кхын хъсан я. Адал гуѓуунин не-сипри алвайяр хъийида”.

Гъакъыттадын, эгер хъсан фатъум-фикар гайитла, къенин ийикъакай пакадин югъ патал тарих жеда. Гъиқт Мукаил Изберовичан квалахни башламиш хъанай.

Хайи ерири чи риклериз датланча чим гузва. Чун цийи къуватралди руыламишнава ва баҳтлу ийизва. Гъар садаз вичин хайи хуруу баяя я. Гъа саяъда Гъепцегъарни чаз мукъва ва къани я. Чаз, гъепцегъвийиз, адан тарихдин гъар са живини баяя я. Чун патал абурухъ къетен метлеб ава.

Ихътин важибул квалах кылиз акъудай алым Мукаил Изберовичаз чи хуруун гъакъиндай лап газаф делилар хъсандин чизвай. Гъиқт хы, ал и хуруу хана, чехи хайи ксарикай сад я. Идалайни гъири, ктаб кхын мулкана, пилгера къекъвена. Гъар са чекрекдал вуч алатла, вуч хъанатла, дөриндей ахтармишна.

Алай вахтунда цийи хуруе күльгэне Гъепцегърикай чирвилер авай ин-

санар лап түмил ама. Чун инал разарай ктабди а хуруун тарих дидай, са живини худ тавуна арадал хканва, фадлай рикел алатнавай карни, вакъиаярни, инсанарни рикел хизва. Жегъиль несилриз чи чехи ва улу-бубайрин са шумуд несилрин иgitvillerikai, абуру чуруг зөгьметрикай, абурун регъят тахъай уймурдикай газаф чирвилер агаъкъазва.

Хайи хуруу ва адан тарих, хуруун инсанар Мукаил Изберовичан ктабдин кыилин темаяр я. Ктабда саки V асиридилай къенин ийикъарал къев-далди тарихдин вакъиайрикай сүгъбетзана. Чна винидихъ лагъанавайлал, им регъят квалах тушир. Лап газаф материалын арадай, делилрикай, вакъиайрикай гележегдани герек жедайбур хъяна кланзай. Алимди абуру устадвилелди хъянава ва галай-галаивал, хронология вилив хвена, ктабда ачухарни авунва. Авторди, чаз чидайвал, и ктабдал са шумуд 10 ийисуз зөгьмет чуругуна. Ада, винидихъни къейднавайвал, хуруун агъсакъалприн шагъидвилерилай гъири, хейлин архиврин материалрикай, газетризни журналариз акъатнавай мақъалайрикай ва маса чешмейрикай устадвилелди менфят къачунва.

“Гъепцегъ-наме” са шумуд паюнкай ва кылирекай ибарат я.

Сад лагъай пай Гъепцегъ хуруун тарихдизни этнографиядиз талукъарнава. Ана сүгъбетнавайвал, Гъепцегъэр эвэлдай Самур вацун чапла патан къерхэдэл, тахминан 500 метрдин кыакъанда, Джаркан тівар алай участокдал алай. Амма Дағыстандал арабрин чапхунчийри гъужумайла, иллаки къвед лагъай сеферда атайла, мусурман дин хушуналди къабул тавур гъепцегъвийр дин къабулуниз гужуналди мажбуразавай. И кар чехи ягъун-кукъунралди, кынниралди күттэя хъана. Гъепцегърин күльгэне хуруу арабри чапхунчийледи тахъай мисал авуна. Чан аламай гъепцегъвийри чин бинеяр Кетин дағъдин къульнел, гъульелай 2200 метрдин кыакъанда кутун хъувунай. И паюна авторди хуруун тіварни гъиқт арадал атайди ятла, вичин баянар гана. Ина гъиқт хуруун төбиятдин дөвлетрикай, адан къушарин, набататрин алемдикай, яйлахрикайни никлерикай, халкъдин адертрикай, Гъепцегърин гекъигүн авачир хытн ятарикай, булахрикай риклиз хуш къөдайвал сүгъбетзана. Ихътин сүгъбетри тъар са инсан, вичин хайи ватандын цигел яз гъиқт дагълариз хутаҳун мумкин я.

Ктабдин къвед лагъай пай “Гъепцегъ - Советрин дөвирдин чешнелу хуруу” я. Ана Чехи Октябрдин инкъилабдилай иныхъ та 1991-йисал къев-далди дөвирдикай сүгъбетзана. Авторди Дағыстан Республикадин автономиядикай, хуруун асайиш,

яшайиш арадал атуникай, Ватандин Чехи дядвада чи хуруунвийри гъиқт ишитиракнат (дядвадай чи хуруунвийрикай 110 кас элкъвена хтаначир, гъя жергедай яз Мукаил буба Изберни) сүгъбетнава.

Авторди Гъепцегъ хуруе магъсулдарвал, хипхъанвал, мадларвал, рамагбанвал, күнүччил, энергетика, культура, гылин-түпүн сеняткарвилер гъиқт вилки фенатла, галай-галайвал ачуҳарнава.

Ктабда хейлин чинар чи квалахин къенепатан түккүр хууниз, ишлемешизавай къаб-къажаҳдиз, чи суваризни мелериз, маса шадвилериз бахшнава. Газаф маса хурур хыз, 1966-ийисан залзаладин нетижада чи хуруни арандиз (дузенди) күчарна. Ана цийи ва гъакъван күваттун майишат (совхоз) арадал гъана. “Мукътадирский” совхоз вири Дағыстанда машътурбурукай сад хъана. И карни ктабда хъсандиз къалурнава. 1991-ийисуз виликдай тақур хътиң дегишивилер арадал атана. Гъа чавуз яваш-явш мусурманрин диндин къанунрални чан хквэз гатлунна. И дөвирдикайни авторди хъсандиз сүгъбетнава.

Ктабдин пуд лагъай пай - “Социализмдилай - капитализмдап” - авторди, за къатлайвал, регъятвилелди къенен. Гъиқт лагъайтла, и дөвирдин вакъиаяр мукъвара хъайибур ва рикелай алат тавунвайбур я. Идалайни гъири, хейлин делилар чи газетрайни журналрай, интернетдай къа-чуз жезвай. Авторди газаф материалын хуруе яшамиш жезвай яшшу ксаривайн къватнава. Гъавиялий Цийи Гъепцегърин хуру арадал атуникай, ана перестройкадин дегишивилер - реформаир къилем финикай, “Мукътадирский” совхоз чукъурункай ва арадал гъайи кылдин ксарин майишатрикай авунвай сүгъбеттар гъар сад инанмишардайбур я.

И паюна гъиқт XXI асирида чал элкъвенвай жуерьба-жуерье төгъүнчиркайни, образованнин идараирекай - хуруун аялрин бахчадикай, юкъван школадикай ва ам акъалтларай ксарикай, хуруун алимиркай, жуерьба-жуерье хилера чипих къетлен агалкъунар хъайи инсанрикай, культурадин векилрикай, журналистрикай, спортсменрикай, жуерьба-жуерье вакъиайра (Венгриядин, Афганистандин, Кеферпатан Кавказдин) ишитиракай ксарикай рикел аламукъдай төгъерда сүгъбетнава. Кар алайди, чна къатлайвал, са затын ва са касни рикелай алуднава.

Тарих арадал гъизвайбур инсанар я - и фикир ктабда кылияй-кылиз акъвазва. Гъавиялий авторди ктабда жезмий къван газаф инсанрикай сүгъбетнава. Келгэвэй касди, иллаки къвезмий несилри, чин хуруун алатнавай дөвиррин векилрал дамаҳда. Идалайни алайди, келгэвайдэз адётдин инсанри кхүн патал гъилькъян викъель крат авунчайла, гъа са чавуз чипих руьъ, рикл авачир са бязычиновники хуру гъиқт маса ганатла чир жезва.

Эхирдай мадни алайди хъийиз къланзана: ктабдиз сифте газаф къиенвай машъур алым, писатель Къурбан Халикович Акимова автордин гъакъиндай лагъанва: “Гъепцегъ-наме” ктабдалди авторди къве памятник арадал гъанва: сад - вичин халъдиз, къвед лагъайди - вичиз”.

Ихътин къимет гүнихъ галаз рази тежеддү себеб ава. Чна гъам автордиз, гъамни вири гъепцегъвийр изтаб - цийи памятник мубаракзана. Келэ, гъуруметлубур! Күн руынчаданни, чирвилерлардини къуваттуу ва дөвилтлүү жеда.

Зенд

Мерд АЛИ

Күльгэне хурур дагълара хуунин, чыланвайбурул чан хуунин важиблувиликай чи инсанар (яшлубурни, жегъиларни, пешекарарни, адётдин лежберарни...) рахаз газаф вахтар я.

Ахчегъ райондин Ухулрин хурурел чан хкиз, яни аниз хъфена, кваль-югъ, майишат күхтаз къланзайбайбур майдандыз экъечинаядакай (“ЛГ”-дин 30-нумра) ван хайила, чехи алим, писатель Къ.Х.Акимован тебриқдин газни чи газетдин 32-нумрада чапнавай.

И чавуз, чав машгъур алым М.И.Мукаилован “Гъепцегъ-наме” ктабдикай къиенвай Н.Мегъамедрасоловадин гегъенш рецензияни агаъкъайла, күльгэне Гъепцегърин гъакъиндай къейдер келайла, чи рикел мад ва мад чи лезги газаф хурурин къисметар хтана.

Дагълар, хейлин дереяр, инсанар амачиз, ичи хъанва. Рутуланы, Ахчегъани, Докъузпарадани, Кырагъани, Хивданы, Сулейман-Стальский райондани, масанрани, тіварар амаз, чеб кважынавай цүдрапалди хурурин сиягъар къаз жеда.

Бес хурурал чан гъиқт хкизда? Дагълар гъиқт худа? Дағыстандай дағыстанвияр (Лезгистандай лезгияр) күч хайила, абурун ата-бубайри агъзур йисаралди яшайиш кыле тухвай, душманрикай хузыз, женгер чуруг, акъван мағрумвилерин шагындар хъайи чакырин иесивал ни ийиди? Цийи лезгияр къведа жал?

Валлагы, четин суалар я. Гъа и чавуз чна республикадин Президентдин Чарчай (гъеле 2012-ийисуз) келезава: “Жегъилприз талукъ политикин хиле Гъукуматдини чкадин самоуправленидин органы мадни активдаказ санал квалахун гөрек я. Жегъилприз талукъ месэләяр гъялунун вири терефар фикирда къуналди эгечүн лазим я. А месэләярни хъсандиз малумбур я: образование, квалах, жегъил хизанар патал яшайишдин квалах чара авун...”

Хурурал чан гъиқт хкизда?

Авани чи дагълух ва гъиқт арандин хурурани и шартар!

Жавабни гъа Чарче гана: “Дағыстанда жегъилприз талукъ политика умумырдиз кечирмишун патал агаълийрин гъар са нефесдин кылиз ийизвай хархияр улквела вири-далайни агъзбурун дөрөжада ава. Жегъил приз хизанрин саки 80 процентдикъ хайишдин квалахин шартлар хъсанарунн игтияж ава. Ихътин гъалар дидай дегишаарун гөрек тирид ашакара я. Чехи инвестицияр галачиз жегъилрин и месэлэ гъялз жедач...”

И месэләяр гилани эвелимжибур яз ама эхир! Күльгэнерул чийи заваларни алва хъанва...

Чи дагълух хурурера, саки вирина, гъелелиг кардик күмайбур чеб 1936-1938-ийисара колхози өцигай күльгэне төлөйриз ухшар мектебар я. Культурадин, медицинадин идараирни абурулай артух дөрөжада ава. Спортдинни сагъламвал мягъемардай идараирекай зун гыч рахазвач. Түпладалди гъисабиз жеда абурун къадар.

Квалахдай шартлар амани? Виликан майишатар (колхозар, совхозар, мадларвилинни күшчилвилин комплексар, МТС-ар, хаммал гъялдай, чи хурурера ава хъайи гамарин фабрикай, консервийрин заводар, комбинаттар, заводрин филиалар ва икмадин) приз тергнава эхир.

Гила чилерни маса гузва, гана! Чи арандин чехи хурур приз вири мулкар (багълар, салар, узумылухар) фадлай, паруяр (симер) чуругуна, кылдин ксарин (чакдинбур ятлани чидач) хусисиятдиз элкъурнава... Анра неинки жегъил хизанриз квалахер эцигдай, гъиқт хеб-мал худай чилерни тунвач. Са хурурни алайди вахтунда я хусиси, я общественный лапагрин сүрүрьяр, маларин нехирар амайди акъвазвач. Хипер, малар хузыз чизмач чи газаф жегъилприз! Як базардин дезгедал экъечидай емиш хъиз я бязибуруз...

Маса кар: чилел квалахзайвай ксаривайнин, йисан кылияй-кылиз күкъ агъзунса, сала, бағъда битмишарай майвайяр, емишар тухвани санани маса гуз жезмач. Арачийрини базарганри чиз къанивал тавурдан квалах къанай акъудада...

Чқадални абуру маса гудай я базар, я къабулдай кархана амач. Квалахна - гылзиз вуч къвэзвэа?.. Чаз дагълар, анра хурур хвена къланзана. Арандан хурур хузвайди акъвазвач эхир. Чи хейлин жегъилар шегъеррайни пата-къерхедиз катуниз мажбур жезва. Фей чакира “женнэт” ава лагъана вай, ина, чекадал, чуруг зөгьметдин түмил тир гъакъини агаъкъарзавач.

Бес вуч авун лазим я чи жегъилприз? Аквар гъаларай, месэлайрив, экономикадин аякъван зурба планар къарагъарунив маса тегъерда э

ГАЗЕТ КИЕЛЗАВАЙБУРУН ДАФТАРРАЙ

Вадим ЖАМАЛДИНОВ

Фад атана зулун къаяр

Фад атана зулун къаяр,
Пеш аквазмач тарарап.
Чуплах хъанва тамар, тарарап,
Жив ацукана рагарал.

Чуру рехи къувзуз халу
Мугъман хъанва дагълариз.
Үффтер ягъиз тазвач гару,
Ииферани ахвариз.

Чулав цифер, алчуд хъана,
Гарун хура къугъвазза.
Гаг хаж жез цавун аршда
Чеб-чипвиди рахазва.

Чуьлда авай мал-къарани
Хквазава къвалери.
Ван ацалтна, цаварин
Марф чуклуриз чилериз.

12.09.2019-йис

Заз дидеди гайи чал

За хъяна виридалай лезги чал,
Шумуд чалалар аватланы дульняда,
Вав гекъигдай са чалал гъич
жедайд туш,
Мециз ширин, назикя вун,
лезги чал.

Рахадайла, сиве жеда
шуюрбет хъиз,
Вал дамахиз шад я вири,
лезги чал.
Шумуд душман чукурна ви
чилилай,
Намус, виждан хвена вуна,
лезги чал.

Ви тъвар къуна, къе зун шаддиз
рахазва,
Заз дидеди зун хайила гайи чал.
Гъар сана заз шад межлисар
аквазва,
Вун, гъузгъу хъиз, гъиллерлай
лезги чал.

Багъа къаш хъиз хъуда вун
чи къвалера,
Гъикъван риклиз чими я вун
лезги чал.
Ктаб, журнал къуна гъардан
гъилера,
Вал дамахиз, шад я вири,
лезги чал.

Зи лезгияр, вафалу хъухъ чалаз чи,
Садран маса гумир жуван
дидед чал!
Маса чалал жедайд туш арха ви,
Эхират къуз герек къеда
лезги чал.

Дидедин чал заз гъамиша багъа я,
Сад Аллагъди къалурнавай
лезги чал.
Гъетягъ Вадим, ам виридал арха я,
Хүн паталди вичиз ганвай
лезги чал.

Илгъамдин кук'ушрал

Сегъер-сегъер экъечзай ракынин
Нурар хътин хаж хъана Шалбуздал.
Лампади хъиз эв гузавай ширири
Лезги чилел булахрикай сад я вун.

Илгъамдикай пай гана ваз Эминан,
Багъа къаш хъиз, шад я къе чаз
вуна акун.
Дережаяр хаж хъана мад къакъан,
Шириратдин лувараллаз хъурай вун.

Лув це, шаир, мадни къакъан
чилилай,
Акурай чаз целхемар гъар
ширидин.

Зур къалурдай шиирралди
душманриз,
Лезги чилел дамахариз шад я вун.

Гъар шиирдихъ вичин къетен
дад авай,
Дагъдин лекъ хъиз, хаж хъанвай
чилилай.
Шириратдин шегъре рекъе гад авай
Мадни лув це, Ханбиче вах,
яргъариз.

Ви шиирри ван авурай чуңгуурд
хъиз,
Чи таватри къульдердайвал,
Ханбиче.
Лезги халъкин сирер садав агудиз,
Чархачи хъухъ гъамишанда,
Ханбиче.

**Полициядин
къуллугъчийриз**

Чуру хабар зенг ягъайла,
Къведа къун чи гъарайдиз.
Са энгелвал чидач садран,
Иифизни кваз къарагъиз.

Ииф-югъ талгъуз, акъвазда къун,
Къаравул яз постунал.
Фикирар къун, гъардахъ дерин
Клевиз (а)къвазна къастунаг.

Гъар са кардал хъана утквем,
Фикирар къун дерин яз,
Гайи приказ хвена магъкем,
Гъар са касдин гуѓгуль къаз.

Баркалладин таж ала квел,
Зегъметдин рехъ чиҳи я.
Гай-гъарайдин сифте рекъель
Къевз гъамиша гъазур я.

Ватандин къун дестекар я,
Къучагъар полицидин.
Терг иийизв терористар,
Сенгерар хъуз дагъларин

**Тарифуниз лайих я
вун**

Сулейман-Стальский райондин
90 йис

Сегъер-сегъер экъеччайла
булахдал,
Чи таватар къекъвез жеда
дамахдал.
“Пуд булахни” “Кпуп ятар”
жергеда,
Райондин тъвар машгъур хъанва
чилькведа.

Шегъре рекъель ви сергъятдай
чилилай,
Гъар сада вал баркаллани гъизава,
Зегъметкешри ви чиҳи тъвар
хъизава,
Гъамишанда чаз багъа тир чи район.

Райондин тъвар акътнава яръариз,
Килиг садра цийиз кутур
багълариз,
Кланзана заз, ви тъвар къуна,
гъарайиз,
Тарифуниз лайих я вун зи район.

Къудкъанни ціуд яшар хъана
чильмурдин,
Эхна вуна вири крап денирдин,
Шад межлисар тухдайвал
асирдин,
Ваз юбилей мубарақрай, зи район.

Гъар камуни цийивилихъ ялзава,
Дегишвилерини рикле къвалзала.
Чуру крап на гъамиша чалзава,
Баркалладин тъвар ала вал,
зи район.

Гүйттүү рекъель гъяркъуу ийиз
чилилай,
Алахъанава къир цазни вун
гүнейра,

Узъумлухар кутаз ачух дерейра,
Халък паталди чуѓваз зегъмет,
зи район.

Чирағ вацун ятар вуна кватлава,
Гъазурнава абур хъуз
гъамбархана.
Шумуд хурун халъкар вуна
шаддава,
Артух хъурай ви ад, девлет,
зи район!

**Герейханован хуър
(90 йисаз)**

Вун шегъердиз хъанва ухшар,
Бул бегъердив ацай багълар,
Цуќвер хътиң авай рушар,
Адалатар бул авай хуър.

Мублагъ я ви къуд пад буллух,
Къачуз халъкин девлет-дуллух.
Гъар мугъмандиз раклар ачух,
Мел-мехъеррин дул авай хуър.

Булахрай физ шуѓрет ятар,
Амач гила “Шара күнтлар”.
Гъар къучеда тавханаяр,
Къаш-къаматдал зар алай хуър.

Билбилиарин макан я вун,
Шалбуз дагъ хъиз къакъан я вун,
Гъар са касдиз арха я вун,
Камаллудан тъвар алай хуър.

Мел-мехъеррик шад я вири,
Сад хъиз къведа гъвеччи-чиҳи.
Гъар са касдин риклар михъи,
Арада хатур авай хуър.

Макъун тамун шар булахар,
Шумуд хуруз физва ятар,
Вал дамахиз шад я халъкар,
Герейханан тъвар алай хуър.

Юсуфа ви кутур бине

Утквемдаказ хъзвава къуне.

Магъшур авур Самур, Күре,

Московдани тъвар авай хуър.

20.09.2020-йис

**Вакай зи рикл хана,
дульня**

Къуд пад цай, түрфэн хъайила,
Девирдикай рикл хайила,
Аллагъдини чун кайила,
Вун заз таңлан хъана, дульня.

Чуѓвадай къван халъкин гъамар,
Цразва къе алай хамар,
Кесибд къула хъайила пар,
Вакай зи рикл хана, дульня.

Дишигълияр базард рекъе,
Алвер ийиз хүрре-къвале,
Итимар, хъяз, тъатна къеве,
Ваз вуч лугъун, фана дульня.

Дуст лагъана, къуртла на сад,
Ам халисан жезва фасад.
Фикир тийиз йикъан пакад,
Эхирзаман хъана дульня.

Я са гъурмет, хатур амач,
Диде-буба хъиз къамач,
Паб я лугъуз, вахчурла кач,
Зи пер михъи хана, дульня.

Икк замана хъана дегиши,
Даш-баш къаучуз хъана вердиш,
Кицин күлф хъиз, экъуриз тиши,
Зи рикл вакай къана, дульня.

Агъаз къамач заз вахъ ерли,
Фикирдай къван чур жез иви.
Гъар са касдихъ вучиз ери
Амачиз къе хъана, дульня.

Ихтибари вуна гъардал,
Эхзава на виридан тал,
Аквазватлан ваз авай гъал,
Вучиз къерех хъана, дульня?

Рустам ЖАМИРЗОЕВ

“Лезги газетдин”

- 100 йис

* * *

Лезгистандин нур чирағъ,
зи “Лезги газет”,
Ваз чал къиз шад язва зун пар,
гъелбет,
Вун - зи акъул, зи руѓъ, гуѓгуль,
чиҳи девлет,
Рекъидалди келда за вун,
тушиз зегъмет.

Дуњядин хабарар гваз атайла
суфрадал,
Зун шадвилай акътада ирид
чаварал.
Кепна къятыгъ тавунмаз, эзигиз жеч
вун чилел,
“Лезги газет” клан я заз диде хъиз
хайи.

Мад виш йисар умур хъурай
вахъ, газет,
Яшамишрай ви чал, ви руѓъ
чи къвалера,
Вакай, азиз, рахуналди тух жеда
зун,
“Лезги газет” булах я михъи яд
авахъзай...

Къедар

Чуру ният авайдакай дуст жедайд
туш,
Чиркин гафар рахаз, гъалтда вал
нахуш.

И девирда зиреквал таврутла,
Дуст кас, вун къулухъ галамукъда.
Йисалай-суз дульня жезва
лап чур,

Са бязибурухъ авач гъич сабур.
Сада гъанва лап еке руѓун,
Кланик - багъа машин, гъиле -
багъа телефон.

Ажуздавай кар хъжезмач
хийирдин,-
Тамаш, дустар, атанвай къун
девирдиз.

Бурж къачузва, вахкун тийиз
ачуҳдиз,
Бес вуч лугъун ихътиң черпел
къудухдиз?

Интернетда мутьуббатдихъ
къекъвезва,
Я ахмакъ кас, ви акъул бес
гъинава?

Сад дульзена я, сад сикл я,
Сад шад я, сад датлан гъарикл я.

Чинал къвазна, салам гузва,
Къулухъ вун няс жакъвазва.

Хурунувидиз хъийизмач гъурмет,
Намуссузбур гзоф хъанва, гъелбет.
Жувандакай ийизва айгъам,
Патанбурув вугзува дам.

Са бязибурухъ ава суфатар,
Аламат жеда акур килфетар.
Зайифди акъз, хъайди дири,
Къельал акунни жезва лап къульру...

* * *

Са бязибурухъ боза мез,
Кац хъиз къатадда, вилик къvez.
Еке-еке саламар гуз, къунериҳъ
гъилер вегъез,
Бязибурухъ кел жеда жуваз
хъуръез.
Эй дасмалчияр, са күлс регъуль
тушиз квэз?
Садбурув тақурдан къасарда, аниҳъ
элкъвэз.
Садбурув тақурдан, кат хъийиз гъенез,
Бязибурухъ кланзана вилерлед нэз.
Дүз инсан чуриз алахъанава,
Къекъвэз.
Ихтибинбурухъ хъанва зун мерез.

Са бязибурухъ я къе
шайтландиз,
Ацукун-къарагъун гъич чизмач
чииз.

Бязибурухъ сивер элкъвэнва
хъуртари,
Жуванбурухъ галаз чуру
чуртари...

Теги МЕГЬАМЕДОВ

Сифте камар

Сифте камар къачур тир за
Гвенар гъзвай никлин къене.
Къульун никлиз тухвани зун
Дидед вичин аваз гине.

Гъай къарагъиз, гъай алукъиз,
Вегъенай за сифте камар.
Дидеди, зун ацукариз,
Кутунай зи кланик самар.

Тер-тер къекъвез клан хъана заз,

Кивачиз къалар зи акъхиз.

Диде яръай килигд

ИСЛЕН, 23-август**РГВК**

07:00 Время новостей Дагестана. Итоги
08:05 «Королева спорта» 0+
08:15 «Здравствуй, мир!» 0+
08:45 Д/ф «Русский музей детям» 8 с. 12+
09:10 «Галерея искусств» 0+
09:30 Х/ф «Трембита» 0+
11:05 «Человек и право»
12:10 «Служба Родине» 12+
12:30 Время новостей Дагестана
12:55 Дагестанское кино. Х/ф «Загадка кубачинского браслета» 12+
14:30 Время новостей Дагестана
14:50 Передача на ногайском языке 12+
15:30 Ток-шоу «Говорить разрешается» 12+
16:30 Время новостей Дагестана
16:55 «Годекан» 0+
17:30 Т/с «Владыка морей» 21 с. 12+

18:45 Передача на табасаранском языке «Мил»
19:30 Время новостей Дагестана
20:00 Время новостей. Махачкала
20:20 «Выборы 2021» Дебаты
20:50 «Экологический весник» 12+
21:10 Проект «Удивительные горы» 0+
21:30 «Дагестан. История в лицах» Зияраты Дагестана 0+
22:00 «На виду» 12+
22:30 Время новостей Дагестана
23:00 Время новостей. Махачкала
23:20 «Пусть говорят» 16+
23:50 Д/с «Архитекторы мостов» 7 с. 12+
00:30 Время новостей Дагестана
01:00 Время новостей. Махачкала
01:05 «Время покажет».
03:00 Новости. (16+).
03:05 «Время покажет».

ПЕРВЫЙ

05.00 «Доброе утро». (12+).
09.00 Новости. (16+).
09.25 «Доброе утро». (12+).
10.55 «Модный приговор». (6+).
12.00 Новости. (16+).
12.15 «Время покажет». (16+).
15.00 Новости. (16+).
15.15 «Давай поженимся!» (16+).
16.00 «Мужское/Женское». (16+).
17.00 «Время покажет». (16+).
18.00 Вечерние новости.
18.40 «На самом деле» (16+).
19.45 «Пусть говорят». (16+).
21:20 «Выборы 2021» Дебаты
20:00 Время новостей. Махачкала
20:20 «Подробности» 12+
20:45 «Про-футбол» в прямом эфире
21:20 «Выборы 2021» Дебаты
22:30 Время новостей Дагестана
23:00 Время новостей. Махачкала
23:20 «Копус» 12+
00:10 Д/ф «Дагестан - край мастеров» 0+
00:30 Время новостей Дагестана
01:00 Время новостей. Махачкала
01:15 Передача на лакском языке «Аьрчи ва агълу»
03:00 Новости. (16+).
03:05 «Время покажет».

РОССИЯ 1

09:00 «Шолом» на татарском языке
14:30,21.05 Местное время Вести Дагестан
17:15 Видеоролик МВД
17.20 Откровенный разговор.
17.45 Кинотека М. Сулейманова. Земля моя кормилица
05.00 «Утро России». (16+).
09.55 «О самом главном». (16+).
11.00 «Вести». (16+).
16.00 «Мужское/Женское». (16+).
17.00 «Давай поженимся!» (16+).
18.00 Вечерние новости.
18.40 «На самом деле» (16+).
19.45 «Пусть говорят». (16+).
20.00 «Дут по праву». (16+).
04.10 Т/с «Женщины на гране» (16+).
03.05 «Время покажет».

НТВ

04.40 Т/с «Лесник. Своя земля». (16+).
06.30 «Утро. Самое лучшее». (16+).
08.00 «Сегодня». (16+).
08.25 Т/с «Морские дьяволы. Судьбы». (16+).
10.00 «Сегодня». (16+).
10.25 Т/с «Морские дьяволы. Судьбы». (16+).
13.00 «Сегодня». (16+).
13.25 «Чрезвычайное происшествие». (16+).
14.00 «Место встречи». (16+).
16.00 «Сегодня». (16+).
16.25 «ДНК». (16+).
18.30 Т/с «Шеф. Новая жизнь». (16+).
19.00 «Сегодня». (16+).
19.40 Т/с «Шеф. Новая жизнь». (16+).
02.05 Д/ф «Реальная мистика». (16+).
03.00 Д/ф «Порча». (16+).
03.25 Д/ф «Знахарка». (16+).
03.50 Т/с «Понять. Простить». (16+).
04.40 «Тест на отцовство». (16+).
03.55 Т/с «Адвокат». (16+).
06.20 «6 кадров». (16+).

ДОМАШНИЙ

06.30 «Реальная мистика». (16+).
07.30 «По делам несовершеннолетних». (16+).
09.10 «Давай разведемся!» (16+).
08.25 Т/с «Морские дьяволы. Судьбы». (16+).
12.25 Д/ф «Понять. Простить». (16+).
13.30 Д/ф «Порча». (16+).
14.35 Мелодрама «Бойся желаний своих». (Украина). (16+).
19.00 Мелодрама «Нелюбовь». (16+).
22.55 Т/с «Восток-Запад», 1-3 с. (Россия - Украина - Турция). (16+).
17.50 «События». (12+).
18.15 Детектив «Отель Толедо». (12+).
22.00 «События». (12+).
22.30 «История спасения. Опасные гастроли». (12+).
23.05 «Знак качества». (16+).
00.00 «Петровка, 38». (16+).
00.15 «Дикие деньги. Юрий Айзеншпис». (16+).
00.55 Д/ф «Татьяна Пельцер. Бабушка-скандал». (12+).
02.00 Х/ф «Женя, Женечка и Катюша».

ТВ-ЦЕНТР

06.00 «Настроение». (12+).
07.35 Выборы-2021. (12+).
07.50 «Настроение». (12+).
08.10 Х/ф «Медовый месяц». (12+).
10.10 Д/ф «Укрошение строптивого». (12+).
10.55 Д/ф «Актёры судьбы». (12+).
11.30 «События». (12+).
11.55 «Петровка, 38». (16+).
12.10 Т/с «Коломбо». (12+).
13.40 «Мой герой». (12+).
14.30 «События». (12+).
14.55 «Город новостей». (12+).
15.10 Детектив «Акватония». (12+).
16.50 Д/ф «Вокруг смеха за 38 дней». (12+).
17.50 «События». (12+).
18.15 Детектив «Отель Толедо». (12+).
22.00 «События». (12+).
22.30 «История спасения. Опасные гастроли». (12+).
23.05 «Междудом». (12+).
21.15 Новости дня. (12+).
21.25 «Скрытые угрозы». (12+).
20.25 Д/с «Загадки века с Сергеем Медведевым». (12+).
21.15 Новости дня. (12+).
21.25 «Открытый эфир». (12+).
22.45 «Междудом». (12+).
23.00 Дневник АрМИ-2021. (12+).
23.15 Танковый баттлон. (12+).
00.15 Х/ф «Атака». (12+).
02.00 Х/ф «Женя, Женечка и Катюша».

ЗВЕЗДА

06.10 Д/с «Курская дуга». (12+).
07.00 «Сегодня утром». (12+).
09.00 Новости дня. (12+).
09.20 Д/с «Вечная Отечественная». (12+).
10.00 Дневник АрМИ-2021. (12+).
10.20 Д/с «Вечная Отечественная». (12+).
11.50 Д/ф «Тайны форта Кронштадта». (12+).
13.00 Новости дня. (12+).
13.15 Д/с «Сделано в СССР». (12+).
13.35 Т/с «Назад в СССР». (12+).
14.00 Военные новости. (12+).
14.05 Т/с «Назад в СССР». (12+).
18.00 Новости дня. (12+).
18.30 «Специальный репортаж». (12+).
18.50 Д/с «Крылья армии». (12+).
19.40 «Легенды армии». (12+).
20.25 «Улика из прошлого». (12+).
21.15 Новости дня. (12+).
21.25 «Открытый эфир». (12+).
22.45 «Междудом». (12+).
23.00 Дневник АрМИ-2021. (12+).
23.15 Танковый баттлон. (12+).
01.15 Х/ф «Хроники московского быта. Многомужчинцы». (12+).
00.55 Д/ф «Бес в ребро». (12+).
01.35 «Советские мафи. Сумчатый волк». (12+).

САЛАСА, 24-август**РГВК**

07:00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07:20 Передача на табасаранском языке «Мил»
08:00 «Королева спорта» 0+
08:10 Мультифильм 0+
08:50 Х/ф «Два мала для сестры Сары» 12+
10:45 «Угол зренния» 16+
11:15 Т/с «Владыка морей» 21 с. 12+
12:55 «Лянец» 0+
13:45 «Точка зренния» 12+
13:55 «На виду» 12+
14:30 Время новостей Дагестана
14:50 Передача на табасаранском языке «Мил»
15:30 Д/с «Архитекторы мостов» 7 с. 12+
16:00 «Дагестан. История в лицах» Зияраты Дагестана 0+
16:30 Время новостей Дагестана
16:55 «Живые истории» 0+
17:05 «Арт-клуб» 0+

17:10 Проект «Удивительные горы» 0+
17:30 Т/с «Владыка морей» 22 с. 16+
18:45 Передача на лакском языке «Аьрчи ва агълу»
19:30 Время новостей Дагестана
20:00 Время новостей. Махачкала
20:20 «Подробности» 12+
20:45 «Про-футбол» в прямом эфире
21:20 «Выборы 2021» Дебаты
22:30 Время новостей Дагестана
23:00 Время новостей. Махачкала
23:20 «Копус» 12+
00:10 Д/ф «Дагестан - край мастеров» 0+
00:30 Время новостей Дагестана
01:00 Время новостей. Махачкала
01:15 Передача на лакском языке «Аьрчи ва агълу»
03:00 Новости. (16+).
03:05 «Время покажет».

ПЕРВЫЙ

05.00 «Доброе утро». (12+).
07.00 Выборы-2021.
18:45,01.15 Передача на даргинском языке 12+
09.00 Новости. (16+).
09.25 «Доброе утро». (12+).
10.55 «Жить здорово!» (16+).
12.00 Новости. (16+).
12.15 «Время покажет». (16+).
15.00 Новости. (16+).
15.15 «Давай поженимся!» (16+).
16.00 «Мужское/Женское». (16+).
17:10 Проект «Поколение» Жанет Селимова 0+
21:35 «По делу» 12+
21:55 «Городская среда»
22:30 Время новостей Дагестана
23:00 Время новостей. Махачкала
23:20 «Аутодафе» 12+
00:05 Золотая коллекция фильмов о родном крае. Д/ф «Дагестанская миллионы» 0+
01:00 Время новостей. Махачкала
01:50 «Городская среда»
02:15 Проект «Поколение» Жанет Селимова 0+
07:05 «Арт-клуб» 0+

РОССИЯ 1

09:00 «Алшан», на цахурском языке
14:30,21.05 Местное время Вести Дагестан
17:15 Видеоролик МВД
17.20 Право на справедливость
17.45 Док.фильм. «Традиционная одежда женщин Дагестана»
18.05 Актуальное интервью.
05.00 «Утро России». (16+).
09.55 «О самом главном». (16+).
11.00 «Вести». (16+).
11.35 «Судьба человека». (16+).
16.00 «Мужское/Женское». (16+).
17.00 «Время покажет». (16+).
18.00 Вечерние новости.
18.40 «На самом деле» (16+).
19.45 «Пусть говорят». (16+).
20.00 «Дут по праву». (16+).
21.00 «Время». (16+).
21.30 Т/с «Шифр». (16+).
23.30 «Вечерний Ургант». (16+).
00.10 «Георгий Данелия. Небеса не обманешь». (16+).
01:15 «Время покажет». (16+).
03.00 Новости. (16+).
03:05 «Время покажет».

НТВ

04.40 Т/с «Лесник. Своя земля». (16+).
06.30 «Утро. Самое лучшее». (16+).
08.00 «Сегодня». (16+).
08.25 Т/с «Морские дьяволы. Судьбы». (16+).
10.00 «Сегодня». (16+).
10.25 Т/с «Морские дьяволы. Судьбы». (16+).<

ЖУМЯ, 27-август

РГВК

07:00, 08:30, 12:30 Время новостей Дагестана
07:20 Передача на аварском языке 12+
08:00 Мультифильм 0+
08:50 X/ф «Скорпион»
10:55 «Молодежный микс»
11:15 Т/с «Владыка морей» 24 с. 16+
12:55 «Первая студия» 12+
13:45 Проект «Удивительные горы» 0+
14:00 «Агросектор» 12+
14:30 Время новостей Дагестана
14:50 Передача на аварском языке 12+
15:30 Д/с «Архитекторы мостов» 8 с. 12+
16:00 «Психологическая азбука» 12+
16:30 Время новостей Дагестана
16:55 «Круглый стол» 12+

17:45 Фестиваль «Горцы 2021» 0+
18:45, 01:15 Передача на кумыкском языке 12+
19:30 Время новостей Дагестана
19:55 «Полный газ» 12+
20:00 Время новостей. Махачкала
20:20 «Подробности» 12+
20:50 «Выборы 2021» Дебаты 12+
21:25 Д/ф «Сулейман Стальский» 0+
21:55 «Время спорта» 12+
22:30 Время новостей Дагестана
23:00 Время новостей. Махачкала
23:20 «Глобальная сеть» 16+
23:55 Д/с «Архитекторы мостов» 6 с. 12+
00:30 Время новостей Дагестана
01:00 Время новостей. Махачкала

ПЕРВЫЙ

05:00 «Доброе утро». (12+).
07:00 Выборы-2021.
08:00 «Доброе утро». (12+).
09:00 Новости. (16+).
09:25 «Доброе утро». (12+).
09:50 «Жить здорово!» (16+).
10:55 «Модный приговор». (12+).
12:00 Новости. (16+).
12:15 «Время покажет». (16+).
15:00 Новости. (16+).
20:20 «Подробности» 12+
20:50 «Выборы 2021» Дебаты 12+
21:25 Д/ф «Сулейман Стальский» 0+
21:55 «Время спорта» 12+
22:30 Время новостей Дагестана
23:00 Время новостей. Махачкала
23:20 «Глобальная сеть» 16+
23:55 Д/с «Архитекторы мостов» 6 с. 12+
00:30 Время новостей Дагестана
01:00 Время новостей. Махачкала

РОССИЯ 1

09:00 «Лалаан» на русском языке
14:30, 20:45 Местное время Вести Дагестан
17:15 Видеоролики МВД
17:20 Духовая жизнь
17:45 Из золотого фонда ГТРК Дагестан.
«Сбереженная магия голоса». Исполнил Баталбекова
05:00 «Утро России».
09:55 «О самом главном».
11:00, 14:00, 17:00 «Вести»
11:35 «Судьба человека».
12:45 «60 минут». (12+).
18:00 Вечерние новости.
18:40 «На самом деле». (16+).
19:45 Телегра «Поле чудес». (16+).
21:00 «Время». (16+).
21:30 Муз. фестиваль «Жаро» в Москве. Гала-концерт. (12+).
23:30 «Вечерний Ургант».
00:25 Д/ф «Наполеон: Путь императора». (12+).
02:10 «Наедине со всеми».
02:55 «Модный приговор».
03:45 «Давай поженимся!»

НТВ

04:40 Т/с «Лесник. Своя земля». (16+).
06:30 «Утро. Самое лучшее». (16+).
08:00 «Сегодня».
08:25 Т/с «Морские дьяволы. Северные рубежи». (16+).
10:00 «Сегодня».
10:25 Т/с «Морские дьяволы. Северные рубежи».
13:00 «Сегодня».
13:25 «Чрезвычайное происшествие».
14:00 «Место встречи».
16:00 «Сегодня».
16:25 «ДНК». (16+).
17:30 «Жди меня». (12+).
18:30 Т/с «Шеф. Игра на повышение». (16+).
19:00 «Сегодня».
19:40 Т/с «Шеф. Игра на повышение». (16+).
21:15 Т/с «Пес». (16+).
23:50 «Своя правда». (16+).
01:45 Х/ф «Тонкая штука».
03:10 Т/с «Адвокат». (16+).

ДОМАШНИЙ

06:30 «6 кадров». (16+).
06:50 Д/ф «Реальная мистика». (16+).
07:50 «По делам несовершеннолетних». (16+).
09:25 «Давай разведемся!» (16+).
10:30 «Тест на отцовство».
12:40 Д/ф «Понять. Простить». (16+).
13:50 Д/ф «Порчо». (16+).
14:20 Д/ф «Знахарка». (16+).
14:55 Мелодрама «Разведение может мечтать о большем». (16+).
19:00 Мелодрама «Я тебя найду». (Украина). (16+).
23:20 Мелодрама «Тариф на любовь». (16+).
01:05 Мелодрама «Женская интуиция».
03:10 Д/ф «Реальная мистика». (16+).
04:00 Д/ф «Порчо». (16+).
04:25 Д/ф «Знахарка». (16+).
04:50 «Обложка. Декольте Ангелы Меркель».

ТВ-ЦЕНТР

06:00 «Настроение».
08:15 Х/ф «Уроки счастья».
11:30 «События».
11:55 Х/ф «Уроки счастья».
12:35 Х/ф «Моя любимая свекровь. Московские канюкеры». (12+).
14:30 «События».
14:55 «Город новостей».
15:05 Х/ф «Моя любимая свекровь. Московские канюкеры». (12+).
16:55 Д/ф «Фаина Раневская. Королевство малаватов». (12+).
17:50 «События».
18:10 Детектив «Восемь бин на тонкой ниточке».
20:15 Детектив «Барс и Лялько». (12+).
22:20 «Вот такое наше лето». Концерт. (12+).
23:55 Х/ф «Зорро».
01:50 «Петровка, 38». (16+).
02:05 Х/ф «Два капитана».
03:40 «90-е. Горько!» (16+).
04:20 «Обложка. Декольте Ангелы Меркель».

ЗВЕЗДА

09:00 Новости дня.
09:20 Т/с «Лютый 2». (12+).
10:00 Дневник АрМИ-2021.
10:20 Т/с «Лютый 2». (12+).
11:20 «Открытый эфир».
13:00 Новости дня.
13:20 Т/с «Викинг». (16+).
14:00 Военные новости.
14:05 Т/с «Викинг». (16+).
17:25 Т/с «Викинг 2». (16+).
18:00 Новости дня.
18:40 Т/с «Викинг 2». (16+).
21:15 Новости дня.
21:25 Т/с «Викинг 2». (16+).
22:10 «Десять фотографий».
23:00 Дневник АрМИ-2021.
23:15 Танковый биатлон-2021. Индивидуальная гонка. Пять заезд. Второй дивизион.
02:15 Х/ф «Два Федора».
03:40 Х/ф «Подкинь».
04:50 Д/с «Москва фронту». (12+).
05:10 Х/ф «Начальник Чукотки».

КИШ, 28-август

РГВК

07:00, 08:30, 16:30 Время новостей Дагестана
07:20, 14:50 Передача на кумыкском языке 12+
08:00 Мультифильм 0+
08:50 X/ф «Волшебный голос Джельсомино» 12+
11:15 Ток-шоу «Говорить разрешается» 12+
12:25 «Время спорта» 12+
13:10 Фестиваль «Горцы 2021» 0+
15:30 «Подробности» 12+
15:55 «Здравствуй, мир!» 0+
16:55 «Дежурная часть»
17:10 «Выборы 2021»
18:15 Золотая коллекция фильмов о родном крае. Д/ф «Паранг» 0+
18:45 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсан нар» 12+
19:30 Время новостей Дагестана

19:55 «Дежурная часть»
20:05 «Мастер спорта» 12+
21:00 «Галерея искусств» 0+
21:25 «Дагестан туристический» 0+
21:45 «Глянец» 0+
22:30 Время новостей Дагестана
22:55 «Точка зрения» 12+
12:15 «Видели видео?» (6+).
14:15 «О том, что не сбылось». (12+).
15:20 «Красота - страшная сила». (12+).
16:20 «Кто хочет стать миллионером?» (12+).
17:55 «Сегодня вечером».
21:00 «Время». (16+).
01:00 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсан нар» 12+
01:50 «Глянец» 0+
02:30 Фестиваль «Горцы 2021» 0+
03:55 «Дежурная часть»
04:05 «Точка зрения» 12+
04:10 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсан нар» 12+
04:50 Время новостей Дагестана

ПЕРВЫЙ

05:05 «Россия от края до края». (12+).
06:00 «Доброе утро». Суббота.
09:45 «Слово пастыря».
10:00 Новости. (16+).
10:15 «На дачу!» с Н. Барбье. (6+).
11:15 «Видели видео?» (6+).
12:15 «Видели видео?» (6+).
14:15 «О том, что не сбылось». (12+).
15:20 «Красота - страшная сила». (12+).
16:20 «Кто хочет стать миллионером?» (12+).
17:55 «Сегодня вечером».
21:00 «Время». (16+).
01:00 «Глянец» 0+
02:30 Фестиваль «Горцы 2021» 0+
03:55 «Дежурная часть»
04:05 «Точка зрения» 12+
04:10 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсан нар» 12+
04:50 Время новостей Дагестана

РОССИЯ 1

05:00 «Утро России». Суббота.
06:00 «Вести». Местное время.
09:20 Местное время. Суббота.
08:35 «По секрету всему свету».
09:00 «Формула еды». (12+).
09:25 «Пятеро на одного».
10:10 «Сто к одному».
11.15 «Точка зрения» 12+
12:15 «Видели видео?» (6+).
14:15 «О том, что не сбылось». (12+).
15:20 «Красота - страшная сила». (12+).
16:20 «Кто хочет стать миллионером?» (12+).
17:55 «Сегодня вечером».
21:00 «Время». (16+).
01:00 «Глянец» 0+
02:30 Фестиваль «Горцы 2021» 0+
03:55 «Дежурная часть»
04:05 «Точка зрения» 12+
04:10 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсан нар» 12+
04:50 Время новостей Дагестана

НТВ

04:40 Т/с «Лесник. Своя земля». (16+).
06:30 «Кто в доме хозяин?» (12+).
08:00 «Сегодня».
08:20 «Готовим с Алексеем Зимним».
08:35 «Поедем, поедим!»
09:30 «Едим дома».
10:00 «Сегодня».
10:20 «Главная дорога».
11.00 «Живая еда». (12+).
12.00 «Квартальный вопрос».
13.05 «Однажды...» (16+).
14.00 «Своя игра».
15.25 «Доктор Мясников».
16.00 «Сегодня».
16.20 «Следствие вели...» (16+).
19.00 «Центральное телевидение».
20.20 «Ты не повериши!»
21.20 «Секрет на миллион».
20.00 «Вести».
21.00 «Ходят слухи!»
22.00 «Клуб любителей».
23.25 «Международная премьера».
00.15 Квартирник НТВ у Моргулиса» (16+).
01.20 Х/ф «Куда уходят дяди». (12+).
01.35 Х/ф «Шик». (12+).
03.05 Т/с «Адвокат». (16+).

ДОМАШНИЙ

06.30 «6 кадров». (16+).
06.50 Мелодрама «Тариф на любовь». (16+).
08.35 Мелодрама «Женская интуиция».
11.00 «Поец, поедим!»
10.30 Мелодрама «Пропавшая невеста», 1-8 с. (Украина). (16+).
19.00 Т/с «Черно-белая любовь», 93 и 94 с. (Турция). (16+).
01.00 «Смотреть до конца».
10.20 «Главная дорога».
11.00 «Живая еда». (12+).
12.00 «Квартальный вопрос».
13.05 «Однажды...» (16+).
14.00 «Своя игра».
15.25 «Доктор Мясников».
16.00 «Сегодня».
16.20 «Следствие вели...» (16+).
19.00 «Центральное телевидение».
20.20 «Ты не повериши!»
21.20 Мелодрама «Любовь вне конкурса».
01.15 Мелодрама «Пропавшая невеста», 1-4 с. (16+).
01.20 Д/с «Восточные жены в России». (16+).
01.35 Х/ф «Шик». (12+).

Дин

Пайгъамбаррин варисар (шариатдин) алимар я Къуд мазгъабдин имамрикай курелди

Ямин МЕГЬАМЕДОВ,
диндин рекъяй алим

(Эвсл - 26,28-32-нумрайра)

Имам Маликакай алими лагъанвай гафар

6. ...Имам Малика лагъана: "Къуръан Аллагъдин Калам я ва Аллагъдин Калам Адакай я. Аллагъдай тир са шейни халкънавай зат! туш!".

7. Имам Бухариийд лугъузва: "Виридалайни сагъигь (якъин, дузыз) иснад: Малик, Нафигъ, Ибн Умар я" (иснад - Пайгъамбардин (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хурай вичиз) гъадисар са не-силдилай маса несила агақъарзавай ксарин тъварар я).

Имам Малик азарлу хъана, рекъидалди келима-шагъада лагъана. Ам раби-уль-аввал вацран юкъвара 86-йисан яшдаваз разъметдиз фена.

Имам аш-Шафиидин мазгъаб

Ам мусурман улквейра авай фикъындин машгъур къуд мазгъабдикай сад я. Бине кутурди имам аш-Шафи, я, гъавилий мазгъаб адан тъварцихъ янава.

Имам аш-Шафиий. Адан тъвар Мугъаммад ибн Идрис ибн аль-Аббас ибн Усман ибн Шафи ибн ас-Саиб ибн Убайд ибн Абдуязид ибн Гъишам ибн аль-Муттлалиб ибн Абду-манаф ибн Къусай ибн Килия ибн Муррагъ ибн Каъб ибн Луъай ибн Гъалиб я.

Чехи имам, заманадин аллама, "гъадисдин наисир", "Исламдин факъигъ" Абу Абдуллах аль-Къураши аль-Муттлалибий аш-Шафиий аль-Маккий аль-Гъаззий Пайгъамбардин (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хурай вичиз) тухумдай я ва къуд лагъай несила адан имид гада я. Пайгъамбар (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хурай вичиз) ва имам аш-Шафиидин чехи буба вад лагъай несила сад я - Абду-манаф. Адахъ къве хва авай: Гъашим ва Муттлалиб. Пайгъамбар (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хурай вичиз) - Гъашиман, имам аш-Шафиий Муттлалибан невейрикай жезва.

Ам гъижрадин 150-йисуз Гъаззада (Абу-Гъанифа кечмиш хъайи ийсуз) дидедиз хъана ва гъижрадин 204-йисуз Мисрда разъметдиз фена.

Гъеле гъвечизамаз бубадикай магърум хъайи ам дидеди (ам Йемендай тир "Аз" къебилдай) Меккадиз тухвана. Гележегдин маштүр алым ина чехи хъана, Къуръан хуралай чирна араб Чал, эдебият, къильди къаччурта, шириат чирнал машгъул хъана. Ам бедевийрин арадиз (абур яшамиш жезвай чадиз) аджам рахунрикай яргъа хъун патал экъечнай. Гъульнулай ада имам Маликан "Аль-Муваттлаз" тъвар алай ктаб хуралай чирна ва Меккадин алимривай - иллаки Муслим ибн Халид аз-Зинжий алимдивай - фикъгъдин, Къуръандихъ алакъалу илимар къаччун. Идлай къулух ам имам Маликан патав Мединадин фена - адавай чирвилер къаччун. Гъадисар ва абурухъ галаз алакъалу илимар ада Суфьян ибн Уйайнадивай ва Мединадин алимривай чирна. Гъижрадин 195-йисуз имам аш-Шафиий Иракъдиз рекъе гъятна. Ада ада Абу Гъанифадин тилмиз Мугъаммад ибн Гъасанавай илим къаччун. Багъдадда имам Шафииди вичин "Фикъигъи-аль-къадим" къхъена (ам имамдин "Аль-Гъужжагъ" ктабда гъятна). Гъижрадин 199-йисуз ам Мисрдин фена. Ада ада вичин "ар-Рисалагъ" - ("Усул-уль-фикъигъи - илимда) ва "Аль-Умму" - (фикъигъи) ктабар къхъена. Ам фикъигъида, усуль-фикъигъида, гъадисра чехи имам ва

Диндин месэлайриз талукъ суалар пайда хъайитла, ватцапдин
8-989-653-42-35 нумрадиз къхъихъ.

(Къатлама)

аллама тир. Идалай гъейри, ам араб члан, эдебиятдин, шириатдин рекъерай пешкар устад тир. Имам Шафиидин тариф гзафбуру авуна ва адан гъакъиндай тарихчийри лагъана: "Ам - вири дуњядин имам, вири чилин алим я - машрикъ патарани ва магъриб патарани".

Имамди вичиз хъсандин члемерукдай (яракъдай) ягъиз чирна. И кардал ам акъван рикл алаз машгъул жезвай хъи, цуд хъел ахъаяла, ада цуд лишан язвай. Гъикъ ятлани, са сеферда ада вичин тилмизриз лагъана: "За къве карда чалишиши вилер авуна: члемерукдай ягъунра за илим къаччун. Члемерукдай ягъунра за цудакай цуд лишан язвай...". Вичин илимдин рекъкийри рахадайла, имам кисна. Адан алай бязи ксари икл лагъана: "Члемерукдай ягъунай вун магъир устад я, амма илимда вун, валлагъи, мадни зурба я".

Къейд ийин хъи, имамди вичин чуру гъиле къурла, адан яргъивал гъуталай акъван артух тушир.

Имам аш-Шафиидин машгъур ктабар

1. "Аль-Гъужжагъ" - ам ада Иракъда вичин тилмизриз лугъуз къхъиз туна.

2. "Аль-Умму" - ам ада Мисрда вичин тилмизриз лугъуз къхъиз туна.

3. "Ар-Рисалагъ филь-усул". И ктаб "усул-уль-фикъигъ" илимда къхъенвай эвлимижи ктаб я (имам Маликалай ва Иракъдин агъзалийрилай тафаватлу яз).

Имам аш-Шафиидин лайихлувилер (дережса)

Адан тилмиз тир имам Агъмада икл лагъана: "Пайгъамбардилай (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хурай вичиз) атанвай гъадисда къеиднава, (мана): "Гъакъикъатда, Аллагъ-Таалади и уъмметдиз гъар виш ийсан (эхир) къиляй уъмметдин диндин кар дуъзардай итим (алим) ракъурзва". Умар ибн Абдулазиз (халифа) сифте виш ийсан къиляй атанай. За къвед лагъай виш ийсан къиляй атайди аш-Шафиий хъуник умуд кутазва".

Имам аш-Шафиидин тилмизар

1. Абу Якъуб Юсуф ибн Ягъя аль-Бувайтий аль Миср (гъижрадин 231-йисуз къена). Ам имам Шафиидин виридалайни чехи тилмиз тир. Фетвайр гунин кар имамди гъадал тапшуршишавай. Аш-Шафииди ам, тарсар гуз, Мисрда вичин чкадал тайнарна - та ада Багъдаддиз эвер гудалди. Къуръан - ам халкънавай шей яни, тушни лугъуз еке фитнедин гъерекатар къиле фейила, ам дустаъда туна. Ина ада вичин парталар чуъхъуз, гъар жумъядин юкъуз гъусул ийиз (бебен чуъхъуз), атирап (миск) ишлемишиш, гъазурвилер акъвадай. Жумъядин азандин ван хъайила, ам дустаъдин ракълар фидай, амма къаралчийри ам элкъузъор хъийидай. Абуру ада икл лугъудай: "Элхкъузъор вун, Аллагъди ваз регъим авурай". Ада ихътин жаваб хгудай: "Я Аллагъ, дугъриданни, за Ви маззиндиз (жарчидиз) жаваб гана, амма абуру къадагъа авуна...". Ам дустаъханадин мичи къазаматра разъметдиз фена (Аллагъдин вичиз регъим авурай!).

2. Абу Ибрахим Исмаил ибн Ягъя аль-Музаний (гъижрадин 175-йисуз хана ва 264-йисуз къена). Мисрдин факъигъ, ада-кай имам аш-Шафииди лагъана: "Аль-Музаний зи мазгъабдин еке къумекчи я".

Ада гзаф ктабар теснифа: "Аль-Жами' аль-Кабир", "Аль-Жами' аль-Сагъир", "Аль-Мансур", "Аль-Масаил аль-Мутабара", "Ат-Таргъиб филь-Илми", "Аль-Васаикъ", "Аль-Мухтасар аль-Сагъир".

"Лезги газета" диндин пак кхъинар жезва. Гъавилий ам чиркин чкайрал гадарун къадагъя.

Спорт

С.Керимован гъурметдай

Агъмед МАГЬАМУДОВ

шетиядай, Карабаево-Черкесиядай, Махачкъаладай, Дербентдай атанвай ва Ахъцеъ райондин командайри иштиракна.

Къве юкъуз давам хъайи акъажунра къилин судьядин везифаяр Камил Гъажиева тамамарна. Нетижада 1-чкадиз - Кеферпатаан Осетиядин "Академия-Алания", 2-чкадиз - Карабаево-Черкесиядин "Черкес" ва 3-чкадиз Ахъцеъ райондин "Ахъцах" командадар лайихлу хъана.

Гъалибчийриз 50, 25, 15 агъзур манатдин къадарда аваз пулдин премияр, дипломар ва багъя савкъатар гана.

Шад гъалара

13-августдиз, Физкульттурницидин йикъян вилик, Стап Сулейманан районда спортыменар, тренерар, спортдин секцийрин регъберар, муаллимар тебрикна.

Шад мярекат Цийихурун мектебдин цийикъла түххкъур хъувунвай мини-футболдин майдан ачухунилай гатлунна. Ана райондин къиль Нариман Абдулмуталибова, общественный палатадин къиль Алимет Мейланова, спортдин туризмдин, жегъирин кратин рекъяй комитетдин директор Надир Эфендиева ва масабуру иштирак.

Шад мярекат Цийихурун мектебдин цийикъла түххкъур хъувунвай мини-футболдин майдан ачухунилай гатлунна. Ана райондин къиль Нариман Абдулмуталибова, общественный палатадин къиль Алимет Мейланова, спортдин туризмдин, жегъирин кратин рекъяй комитетдин директор Надир Эфендиева ва масабуру иштирак.

Гъульнулай спортдин хиле хейлин ийсара зегъмет чугвазвай са жерге юлдашрив шад гъалара шабагъар вахкана. Тъварцин сятериз, тъгуреметдин грамотайриз, разивилин чаариз лайихлу хъайибурун арада Н. Эфендиев, Т. Бабаев, А. Агъмирзоев ва масабур авай.

Агалкъунар къейдна

13-августдиз Физкульттурницидин йикъязталукъарнавай мярекат Мегъарамдхурун райондани къиле фена. Райондин къиль Фарид Агъмедова спортдин хиле зегъмет чугвазвай са десте юлдашрив Дагъустандин физический культурадин ва спортдин министерстводин патай разивилин чаарар вахкана.

Шабагъар вахкудайла, Ф. Агъмедова спортсмениз, тренериз, муаллимизр

Физкульттурницидин югъ мубаракна, акъалтавай неслилар сагъламбур яз чехи хъунин карда спортдин къунвай чка къейдна, райондин спортыменрихъ мадни еке агалкъунар хъун алхишина.

Къейд ийин хъи, Физкульттурницидин йикъян сергъятра аваз Мегъарамдхурун районда воркаут - майдандал "Чаз спорт къанда" лишандик кваз акъажунарни къиле фена.

Къурелди

Ахъцеъ райондин Фиярин хурий тир Гъабиб АТЛУЕВАКИЙ грэпплингдай дуњядин чемпион хъана. Идакай "LezgiSport" чешмеди хабар гузайвал, чи ватанэгълидай какахъай жуъредин единоборствойрай къиле фейи "UFL SELECTION 2" турнирдин къилин женгинин гъалиби хъана.

Дуњядин къиле фейи "UFL SELECTION 2" турнирдин къилин женгинин гъалиби хъана.

А. Саидовхъ галаз къуватар алцумиз гъасиррал Абдулмалик Уллу Усон экъечна. Сад лагъай раунддин эвсл къиляй технический нокаутдалди бягъсина Алим Саидов гъалиб хъана.

Докъузпара райондин Усугъчай хурий тир Алим САИДОВА и ийкъара спортдин рекье нубатдин кукъуш мутъульгъарна. "LezgiSport" чешмеди хабар гузайвал, чи ватанэгълидай какахъай жуъредин единоборствойрай къиле фейи "UFL SELECTION 2" турнирдин къилин женгинин гъалиби хъана.

А. Саидовхъ галаз къуватар алцумиз гъасиррал Абдулмалик Уллу Усон экъечна. Сад лагъай раунддин эвсл къиляй технический нокаутдалди бягъсина Алим Саидов гъалиб хъана.

ЛезГи газет

УЧРЕДИТЕЛЬ:

Дагъустан Республикадин информациядин ва печатдин министерство
367018, Махачкала,
Насрутдинов пр., 1 "а"

КЫЛИН РЕДАКТОР
М. И. ИБРАГИМОВ
(+78722) 66-00-60

E-mail: lezgiGazet@yandex.ru

КЫЛИН РЕДАКТОРДИН ЗАМЕСТИТЕЛЬ
К. Н. ФЕРЗАЛИЕВ

66-13-55

ЖАВАБДАР СЕКРЕТАРЬ
Ш. Ш. ШИХМУРАДОВ
66-02-81

ОТДЕЛРИН РЕДАКТОРАР:

ПОЛИТИКАДИН
Н. М. ИБРАГИМОВ
66-00-59

ЭКОНОМИКАДИН
Ж. М. САИДОВА
66-00-63

КУЛЬТУРАДИН
Д. Б. БЕЙЛАЕВ
66-00-58

ЛИТЕРАТУРАДИН
М. А. ЖАЛИЛОВ
66-00-64

ЯШАЙИШДИН ВА ЧАРАРИН
Р. С. РАМАЛДАНОВА
66-00-57

БУХГАЛТЕРИЯ
66-00-62

КАССА

66-00-56

ЖАВАБДАР КОРРЕКТОР
М. МАГМАДАЛИЕВА

ВЕРСТКА, ИЙИЗВАЙДИ
Ш. ФЕЙЗУЛЛАЕВА

НУМРАДИН РЕДАКТОР
Н. ВЕЛИЕВА

Газет йис 52 сеферда акъатзана
Газет алакъадин, информационный технологийрин ва массовый коммуникацийрин хиле гүзчил авунин рекъял Федеральны күлгүтүндин Дагъустан Республикада авай Управлениди 2019-йисан 22-апрелдиз регистрация авуна.

Регистрациядин нумра ПИ № ТУ 05-00420
Макъалайр редакцияди түкілүр хыйизва.
Макъалайр рецензия гузвач ва абур элкүвена вахкузач. Редакциядин макъалайр ин авторрин фикирар сад тахбун мүмкүн я.
Газетда чап авун патал текслинав материялара гъянай делилрин дүзвилин вар берчекчилини патхатай жавабдарвал авторрин чипин хиве гъатзана.

РЕДАКЦИЯДИН ВА ИЗДАТЕЛДИН АДРЕС:
367018, Махачкала, Насрутдинов проспект, 1 "а". Печатдин көвлө

ГАЗЕТДИН ИНДЕКСАР:

Йисан - ПП200

Зур йисан - ПП171

Чап ийиз вахкудай вахт - 21.00

Чап ийиз вахкана - 16.30

Газет "Издательство" "Лотос"
ОО-дин типографияда чапна.

367000, Махачкала,
Пушкинан күчө, б.

Тираж 6069

(Г) - Илишандик квай материалар
гъакъидих чапзавайбүр я.

12+ - Икъван яшар хъянвайбуру күлпрай
НАШИ РЕКВИЗИТЫ:

ГБУ "Редакция республиканской газеты
"Лезги газет"

УФК по РД
Отделение - НБ РД г. Махачкала
БИК - 048209001
ИНН - 0561051314/КПП - 057101001
Р/Сч - 40601810100001000001
Л/Сч - 20036 Ш60090

Нумрадиз шиир Инжидин пеш гъалат! хъана...

Ш.ШИХМУРАДОВ

Сифте мутьуббат. Ам хътиindi
Женнетдайни ваз жаъидач.
Акъуд тежез, rikle хуурди -
Ихътин гъиссер гъич рекъидач.
Кетин дагъдин гъунейрив гвай
Дагълух хуурьун аялар тир.
Тибатдин къужахдавай
Вафалу, шад веледар тир.
Гагъ цуквери, гагъ некийри
Чи гульгульар вервэцлардай.
Туп - лаш къугъяз, къерпилрини
Зирингвилер артухардай.
Чи патарив сад-къве рушни
Гвачиз, вавъ, гъич жедачир,
Зиреквилиз, викъегъвилиз
Абуруз тешпигъ авачир.
Гадайри чи ара-ара,
Спичкидин къве къал тик къяна,
Абуру чеб, цай кягъайла,
Гъикъ туҳудатла, гъузетдай.

А къалар "гарданар къур"
Макъамда вун фидай цавув,
Зериф гъиссдин пиялад нур
Рульдиз жедай сүзгүйрд
кужум.

Къуд пеш алай къит инжирихъ
Гагъ къекъведай чууллера чун,
Тъвар къуна а къали рушан,
Ялвардай гъа гъам насиб хъун.

Къушарик квай назнази къуш
Вуч сир я икъ рикли чугун?
Гъеччи члавуз кълан хъайи руш,
Еке хъайла, гъиди за вун.

Шумуд йисар, къвез, акъатна,
Гуя и "крап" гъакъ алатна.
Къисмет!
Инхи-Пери - тлавус тават

Вич зи утагъдиз аватна...
Женжелвилер жаван чаван
Гъакъикъатдиз элкъведа
къван!..
Инжидин пеш гъалат! хъана -
Тибат чи патал хъана.

Намуслу зегъметдай

Райсудин НАБИЕВ

Чалан устад, адан халис
иеси хъайи Гъажибег Гъажибего-
ва вичин вахтунда чалаз талукъ
яз икъ къхенай: "Лезгинин вирида-
лайни гулжу ва хъи яракъ адан
чал я". И гафарин мана-метлеб
къенин юкъузни тазазма. И кели-
маяр чи тъвар садан фикирда гъа-
миша хвейитла, хъсан кар жеда.

Лезги чал, адан михывал
хъуниз талукъарнавай мярекат-
тар чи мектебра, аялрин баҳчай-
ра, ктабханайра тимил тухуз-
вач. И къайгъурик жезвайбүр-
ни асул гъисабдай чаланни ли-
тературдадин муаллимар я.

Ихътин къалах эхиримжи
вахтара Стап Сулейманан район-
да кыле тухвай хуралай къел-
дайбурун телеконкурсдини ра-
ижна.

Османова Сегъерхалум лез-
ги чаланни литературадин муал-
лим я. Адахъ и рекъе къалахунин
44 йисан тежриба хъанва. Ада
Герейханован хуурьун сад лагъ-
ай отделенидин юкъван мектеб-
да къалахазава. С. Османовадин
къалахдин тежриба райондин
мектебрин муалимини чирза-
ва. Нетижада аялри ватанперес-
вилин дүстүрлини, тибат хъунин,
мұғыттардадин къанишилини

темайрай къхенвай шиирап са
ванселди вавъ, гъарма са жууре
сесинанди, гъилерин, чирин
юзурнади лугъузва. Ида артист-
вилин, сегънедин устадвилин
алакъунар артухарзава, аялрин
ашкы - гъевес хажказава.

Тъелбетда, аялар чеб и кар-
далашуука рази хъун хъсан кар
жезва. Чна тъвар къур Сегъерхал-
ум Рашидовна къалахда цийи
къайдая ишлемишунал, абур
жагъурунал, раиж авунал маш-
гъул мұаллим, зегъметдин вете-
ран я. "Лезги газет" къизизай ва
келзазай, аниза журнализи
макъалаяр къизизай авторни я.
Ада женгининнин ватанпересви-
лин темаяр, чал вилик тухунин
серенжемар газа къанда.

Совещанийрал, конферен-
цийрал, жюридин заседанийрал
ам вичин тежрибадик, къалах
хъсанардай рекъерьикай рахада.
Мукъвара райондин администра-
циядин патав гвай зегъметдинни
дәвейирин ветеранрин советдин
нубатдин правленидал чалан ва
ватанпересвилин месэлайрай
къалах хъсандин тухунай Се-
гъерхалум Рашидовнадиз вете-
ранрин советдин Гъуэрметдин
грамота гана.

Вичин нубатда ада гележег-
дани хъсандин зегъмет чугва-
дайдах инанмишарна...

"Лезги газетдин" редакция-
дин коллективди играми стха,
Советтин Армиядин полковник
Аскер ЗЕРБАЛИЕВ
рагъметдиз финихъ галаз алакъ-
кулай яз ДГТУ-дин гидротехни-
киндин кафедрадин заведуючий
Алихан Мамалиевичаз, рагъмет-
лудан хизанриз, мұкъва-қылийриз
башсагълугъувал гузва.

Махачкала ва Каспийск шегъерра яшамиш жезвай са жерге
къурушвири хейлини йисарса Цийи Къурушдал маллавал авур
Рамазан НЕБИЕВ
рагъметдиз финихъ галаз алакъалу яз адан хизанриз, вири мұкъ-
ва-қылийриз башсагълугъувал гузва.

Стап Сулейманан райондин Цицигъирин хуурьун жемятди
Рагъман МУРАДОВ
рагъметдиз финихъ галаз алакъалу яз адан хизанриз, вири мұкъ-
ва-қылийриз башсагълугъувал гузва.

Чехи бубайрин рекъе...

Агъмед МАГЪМУДОВ

"Лезги газетдин" ФЛНКА-дин
пресс-къуллугъди хабар гайи-
вал, 14-августдин Къилбепатан
Дагъустанда "Чехи бубайрин
рекъе. Ричадин къегъалприн югъ"
лишандик кваз тешкилай мяре-
катдин сергията аваз са десте
дагъвияр балкъанрал алаа ва
улакъра аваз Къурагъ райондин
Гелхенрин хуъяр Агъул район-
дин Ричада хуъръуз фена.

Тарихдай малум тирвал,
1239-йисан 20-октябрдилай 15-
ноябрдади Ричадин женг къи-
ле фена. А члавуз дагъвийрин
гъеччи дестеди саки вацран
къене къадардал гъалтайла че-
лай са шумуд сеферда газа тир
монголрин къушунрин хура ду-
рум ганай.

Мярекат Агъул райондин ва
Къурагъ райондин Гелхенрин

хуърун администрацийрин къум-
мекдалди ФЛНКА-ди ва Москва
шегъерда авай агъулрин диас-
поради тешкилнавай. И кардик
гъакъни цахуррин ва табасаран-
рин милли медениятдин автоно-
мийрини къуын кутуна.

Лагъана къанда, Къилбепатан
Дагъустанда ихътин мярекат сад
лагъай сеферда кылы фена. Ам
Ричадин къегъалприн къагъирман-
вилиз ва дагъви халкъарин ара-
да авай дүстүрлил бахшнавай.

Иштиракчийрин арада
ФЛНКА-дин, агъулрин диаспо-
радин, "ЛЕКИ" фондунин веки-
лар, Гелхенрин хуърун кавха
Зураб Камалдинов ва масабур
авай.

Тешкилчийрикъ Къилбепатан
Дагъустандин халкъарин арада
авай дүстүрлил алакъа-
тар мъякъемарунин ва тарих ху-
нин макъсаддади ихътин мяре-
катар инлай къулухъни кылы
тухудай фикир ава.

Сканворд

Түккүйрайди - К. Къалажухви

Акъуллувал	Риклин Тарвал, гъам	Чав, вахт	Багъа зат!
..., жегъилвал, къузыувал			Aял, велед
	Къавал	Харат устардин алат	
Я гъидай къаб	Уълкве	Зара- фатчи	Хамни ... хун
Насиб	Пуарикай куърсардай ракъ		Балкъан- дин зверун
		Хайи кар, агъвалит	
Векъ...	Яд квай чка, чил		Секин- вал
Цагъам- рин емиш	Ципиц- рин сорт	Къуърен шарал	

"ЛГ"-дин 32-нумрадиз акъатай сканворддин жавабар:

Дүз 3 ЦАРАРА: Целхем. Къавалах. Мансур. TlanItlanl. Хъурхъ. Лемкье.
Чере. Сивин. Лачин.
ТИК ЦАРАРА: Леэн. Мукърат. Жаллат. Муърхъ. Абулейсан. Плелегъан.
Хыре. Ругул.